

Proces zaštite kulturne materijalne baštine uz navođenje primjera

Milotić Bulić, Luana

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:765948>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-17**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

LUANA MILOTIĆ BULIĆ

**PROCES ZAŠTITE KULTURNE MATERIJALNE BAŠTINE UZ NAVODENJE
PRIMJERA**

Diplomski rad

Pula, rujan 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

LUANA MILOTIĆ BULIĆ

**PROCES ZAŠTITE KULTURNE MATERIJALNE BAŠTINE UZ NAVODENJE
PRIMJERA**

Diplomski rad

JMBAG: 0303048697, izvanredni student

Studijski smjer: kultura i turizam

Znanstveno područje: društvene znanosti

Znanstveno polje:

Znanstvena grana:

Mentor: izv. prof. dr. sc. Tea Golja

Pula, rujan 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Luana Milotić Bulić, kandidat za magistra kulture i turizma ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

Luana Milotić Bulić

U Puli, rujan 2018. godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Luana Milotić Bulić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrileu Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da se mojim diplomskim radom pod nazivom PROCES ZAŠTITE KULTURNE MATERIJALNE BAŠTINE UZ NAVOĐENJE PRIMJERA koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, rujan 2018.

Potpis

Luana Milotić Bulić

SADRŽAJ

UVOD	2
1. ŠTO JE KULTURNA BAŠTINA? DEFINICIJA I POJAM	4
1.1. Vrste kulturnih dobara	7
1.2. Vrijednost materijalnog kulturnog dobra	8
1.3. Valorizacija kulturne baštine	12
2. PRAVNA ZAŠTITA KULTURNIH DOBARA	17
2.1. Zakonodavni okvir Republike Hrvatske za zaštitu kulturne baštine	18
2.2. Financiranja kulturne baštine	27
2.3. Međunarodni pravni okvir za zaštitu kulturnih dobara	28
2.3.1. Proces Pristupnog popisa (<i>Tentative list</i>)	31
2.4. Proces prijavljivanja na Popis svjetske baštine	32
3. PLANOVI UPRAVLJANJA	37
3.1. Procesi izrade plana upravljanja	39
4. PRIMJERI PROCESA ZAŠTITE KULTURNIH DOBARA	44
4.1. Arheološka baština	46
4.2. Pojedinačna kulturna dobra	52
4.3. Kulturno-povijesne cjeline	56
ZAKLJUČAK	64
SAŽETCI	
Sažetak	68
Summary	69
LITERATURA	70
PRILOZI	74

UVOD

Zaštita kulturnog dobra je grana zakonodavstva kojom se putem zakona i propisa, na državnoj i međunarodnoj razini, nastoji zaštititi kulturna baštine od mogućih devastacija, odnosno propadanja, s ciljem očuvanja i prenošenja kulturnog dobra budućim naraštajima. Kulturna baština je javno dobro cijelog čovječanstva, pripada svakome od nas, i kao takvu je moramo štiti i truditi se prenijeti budućim generacijama kako bi one mogle uživati i učiti od nje.

Kako bi se razvila svijest o značaju kulturne baštine potrebno ju je upoznati prije svega na lokalnoj razini, te poslije šire, od malih nogu. To je osnovni preduvjet za širenje vizije odgovornog upravljanja baštinom, jer je upravo konzervacija kulturne baštine sredstvo, a ne cilj, uživanja u kulturnoj baštini. Konzervirana baština bez publike ne može razviti svijest o važnosti kulturnih dobara. No, „...*iako baština može jedno vrijeme opstati bez baštinika, sigurno je da ju je bez aktivnosti baštinika nemoguće očuvati. A kada bi bilo i moguće, morali bismo pronaći odgovor za koga bi ta baština bila očuvana- ako ne za nas- baštinike.*“¹ Posljednjih godina, kao rezultat većih fenomena kao što su globalizacija, te u nekim dijelovima Svijeta demografski rast, intenzivni razvoj turizma i razvojni pritisak, sektor kulturne baštine počeo je u kontekstu razmišljati i održivom razvoju. To je potaknulo spoznaja da, pred ovim novim izazovima, baština se više nije mogla ograničiti na ulogu pasivnog očuvanja prošlosti, već bi trebali umjesto toga osigurati alate i okvir kako bi pomogli u oblikovanju i ocrtavanju potaknuli razvoj sutrašnjih društava.

Cilj rada je sistematska analiza dostupnih podataka na temelju kojih će se prikazati složen proces zaštite materijalne kulturne baštine koji se sastoji od nekoliko osnovnih faza, počevši od administrativne zaštite kulturnog dobra preko njegove valorizacije do samoodrživosti koja bi trebala biti rezultat adekvatnog Plana upravljanja. Shodno postavljenim ciljevima analiza problematike kulturnog dobra uključuje njegove različite aspekte; definiciju i terminologiju, međunarodni i državni zakonodavni okvir sa raznim administrativnim procesima pravne zaštite, valorizaciju u svim njezinim komponentama te planiranje upravljanjem kulturnim dobrom. Naposljetku analiziraju se više ili manje uspješni primjeri zaštite nepokretne baštine. Zaštita nepokretne baštine podrazumijeva jedan dinamičan proces koji zahtjeva

¹ Antolović, J. Očuvajmo kulturnu baštinu: vodič za pripremu i provedbu projekata očuvanja kulturnih dobara, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2006. str. 9.

angažman raznih dionika i multidisciplinarni pristup. Svrha rada je poticaj za bolje razumijevanje tog procesa.

Metodologija korištena prilikom istraživanja je analiza primarnih izvora u obliku domaćih i međunarodnih zakona, propisa i konvencija koji se odnose na zaštitu i očuvanje kulturne baštine. S druge strane, analizirana je i dostupna stručna literatura koja se bavi ovom problematikom ili pojedinim njezinim dijelovima. U konačnici nakon analize sintetizirane su osnovne značajke procesa zaštiti koji su prikazane i na odabranim primjerima.

Rad je podijeljen na četiri cjeline. Uvodni, dio rada govori o samom radu, odnosno ciljevima istraživanja. Prvo poglavlje razmatra definiciju i terminologiju kulturne baštine, vrste kulturnog dobra, njegove mnogostruke vrijednosti i valorizaciju. U drugom poglavlju razmatra se zakonodavni sustav Republike Hrvatske i međunarodni pravni okvir koji regulira zaštitu i očuvanje kulturne baštine, a također je analiziran i razmjerno zahtjevan proces upisa kulturnog dobra na UNESCO-v popis svjetske baštine. Treće poglavlje posvećeno je održivom upravljanju kulturnom baštinom koje je moguće realizirati isključivo primjerenim Planom upravljanja, odnosno, strateškim planom kojim se reguliraju procesi zaštite i razvoja kulturnog dobra u smislu njegove samoodrživosti. U četvrtom poglavlju prikazani su odabrani primjeri zaštite i korištenja kulturnog dobra. U zaključku se sažimlju osnovne postavke iznijete u radu. Nakon zaključka slijedi bibliografija i prilozi.

1. ŠTO JE KULTURNA BAŠTINA? DEFINICIJA I POJAM

Pojmovi kulturne baštine i kulturnog dobra su pojmovi koji se od nedavno upotrebljavaju.²

Pravna i jedinstvena definicija kulturne baštine ne postoji, termin se odnosi na veći ili manji dio identiteta neke društvene zajednice. Ta zajednica može imati više ili manje opsežnu dimenziju, od lokalne zajednice do nacionalne ili do zajednice koja je sastavljena od cijelog čovječanstva. .

Do kraja 18. stoljeća baština se označavala kao obiteljsko naslijeđe koje se prenosilo s koljena na koljeno, ona je imala osobnu komponentu u nematerijalnoj (tradicija i običaji) i materijalnoj (bitni naslijeđeni predmeti) baštini. Nacionalna, kolektivna svijest koja se razvija krajem 18.st., uvjetovala je da pojam baština dobiva drugačije značenje.

*"Baština postaje nacionalno dobro, a snaga koju posjeduje kao nositelj identiteta određene društvene zajednice s jedne strane predstavlja prošlost te iste zajednice, a s druge ima implikacije i na njezinu sadašnjost, odnosno budućnost."*³

Pojam i definicija „kulturna baština“ je u dinamičnom procesu nadopune, pošto je povijesno naslijeđe dio kontinuiranog procesa promjena. To je vidljivo i u raznim formalnim definicijama na koje nailazimo u zakonima, propisima, ugovorima i konvencijama namijenjenih zaštiti baštine.

Donošenjem UNESCO-ove (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) Konvencije o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine 1972. godine izraz „kulturna baština“ postaje dio mnogostranog međunarodnog ugovora, tako članak 1. navodi:

U svrhu ove konvencije, smatra se „kulturnom baštinom“: Spomenici: djela arhitekture, monumentalna djela iz područja skulpture i slikarstva, elementi ili strukture arheološke prirode ... koje su od izuzetne univerzalne vrijednosti...,

Skupine zgrada: skupine zasebnih ili povezanih zgrada koje zbog svoje arhitekture, homogenosti ili položaja u okolišu...

² U prošlosti su se upotrebljavali razni termini za označavanje „stvari od umjetničkog i povijesnog interesa“, „spomenika“ . U hrvatskome je zakonodavstvu za određivanje zakonskog predmeta zaštite sve do 1999. godine u uporabi bio termin „spomenik kulture“. Naime, Zakon o zaštiti spomenika kulture, koji je kao republički zakon u svojoj prvoj verziji donesen još 1960. godine, dakle za vrijeme socijalističke Jugoslavije, ostao je, uz određene izmjene i dopune na snazi i nakon osamostaljenja Hrvatske kao države.

³ Jelinčić, D. A., Kultura u izlogu: kratki vodič za upravljanje kulturnim dobrima. Zagreb: Menadarmedia, 2010. str. 17.

*Lokaliteti: djela čovjeka ili kombinirana djela prirode i čovjeka...*⁴

Značenje termina kulturna baština se konvencijom iz 2003. godine nadopunjuje: „*Nematerijalna kulturna baština*« znači *vještine, izvedbe, izričaje, znanja, umijeća, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koji su povezani s tim, koje zajednice, skupine i u nekim slučajevima, pojedinci prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine. Ovu nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se prenosi iz naraštaja u naraštaj...*»⁵

Takve definicije pokušavaju odrediti objektivna mjerila kojim se može odrediti status kulturne baštine,⁶ no većinom su ona još uvijek subjektivna (odnosno vežu se za pojam kulturne vrijednosti). U Republici Hrvatskoj, Ministarstvo kulture je nadležno za zaštitu i očuvanje kulturne baštine.⁷

Na službenim stranicama Ministarstva kulture definira se:

*„Kulturna baština, materijalna i nematerijalna, zajedničko je bogatstvo čovječanstva u svojoj raznolikosti i posebnosti, a njena zaštita jedan je od važnih čimbenika za prepoznavanje, definiranje i afirmaciju kulturnog identiteta. Ministarstvo kulture razvija mehanizme i uspostavlja mjere zaštite kulturne baštine s ciljem osiguranja njene održivosti što podrazumijeva identificiranje, dokumentiranje, istraživanje, održavanje, zaštitu, korištenje kao i promicanje njenih vrijednosti.“*⁸

Termin „kulturna dobra“ ima nešto uže značenje od termina „kulturne baštine“ i najčešće se odnosi na određeni segment ili vrstu kulturne baštine. Dakle, pri pokušaju tipologizacije kulturne baštine gubi se sveobuhvatna definicija kulturne baštine i uvodi se izraz u množini „kulturna dobra“. Kulturna dobra se zatim daljnjom klasifikacijom dijele na materijalna i nematerijalna, o čemu će biti nešto više riječi u nastavku. Pojam i definicija „Kulturnog dobra“ prvi put se pojavljuje 1954. u Haškoj međunarodnoj konvenciji o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba,

⁴ Stupila na snagu u odnosu na Republiku Hrvatsku: 8. listopada 1991.

⁵ Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, NN 5/2005.

⁶ Na primjer u talijanskom zakonu (Codice dei beni culturali e del paesaggio, 42/2004) (čl.10, točka 5) postoji vremenski okvir kojim se nešto smatra kulturnim dobrom, 50 godina. Do 2004. godine je to bilo 100 godina.

⁷ Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.–2015., str. 2.

⁸ Službene stranice Ministarstva kulture, dostupno na <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6> (preuzeto 05. 06. 2018.).

prvom mnogostranom međunarodnom ugovoru univerzalnog karaktera koji je izravno posvećen zaštiti i očuvanju artefakata ljudske kulture.⁹

Stupanjem na snagu Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara iz 1999., u članku 2 definirana su kulturna dobra:

- pokretne i nepokretne stvari od umjetničkoga, povijesnoga, paleontološkoga, arheološkoga, antropološkog i znanstvenog značenja,

- arheološka nalazišta i arheološke zone, krajolici i njihovi dijelovi koji svjedoče o čovjekovoj prisutnosti u prostoru, a imaju umjetničku, povijesnu i antropološku vrijednost,

- nematerijalni oblici i pojave čovjekova duhovnog stvaralaštva u prošlosti kao i dokumentacija i bibliografska baština i

- zgrade, odnosno prostori u kojima se trajno čuvaju ili izlažu kulturna dobra i dokumentacija o njima.¹⁰

Zajednička crta svim definicijama je ideja kulturne baštine kao svjedočanstva civilizacije (materijalne i nematerijalne) i stoga kao čimbenika identiteta zajednice, te kao ideja skrbništva prema nasljedstvu od ranijih ljudskih naraštaja koje trebamo zaštititi i očuvati, ne samo na korist današnjeg stanovništva nego također na dobrobit budućih generacija.

⁹ Šošić, T. M., Pojam kulturne baštine - međunarodno pravni pogled Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 51, 4/2014., str. 833.- 860.

¹⁰ Narodne novine NN 69/99.

1.1. Vrste kulturnih dobara

Prema Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara RH, kulturna dobra dijelimo na materijalna (koja imaju definiran i stabilan oblik) i nematerijalne (nemaju određen i stabilan oblik, nego postoje samo u onom trenutku kad se pojave, mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva što se prenose predajom ili na drugi način). Prema članku 7. i 8. navedenog zakona materijalna kulturna dobra dalje dijelimo na nepokretna i pokretna.

Nepokretna (dobra koja ne mogu biti premještena s mjesta gdje se pojavljuju) : predstavljaju graditeljsko naslijeđe, to mogu biti gradovi, sela, naselja, građevine, područja, spomenici, arheološka nalazišta, vrtovi, perivoji, parkovi, tehnički objekti s uređajima i drugi slični objekti.

Pokretna (dobra koja možemo premještatati bez da ugrozimo njihov integritet): zbirka predmeta u muzejima, galerijama, knjižnicama i drugim ustanovama, crkveni inventar i predmeti, arhivska građa, zapisi, dokumenti, pisma i rukopisi, filmovi, arheološki nalazi, antologijska djela likovnih i primijenjenih umjetnosti i dizajna, etnografski predmeti, stare i rijetke knjige, novac, vrijednosni papiri, poštanske marke i druge tiskovine, dokumentacija o kulturnim dobrima, kazališni rekviziti, skice, kostimi i sl., uporabni predmeti (namještaj, odjeća, oružje i sl.), prometna i prijevozna sredstva i uređaji, predmeti koji su značajna svjedočanstva razvitka znanosti i tehnologije.

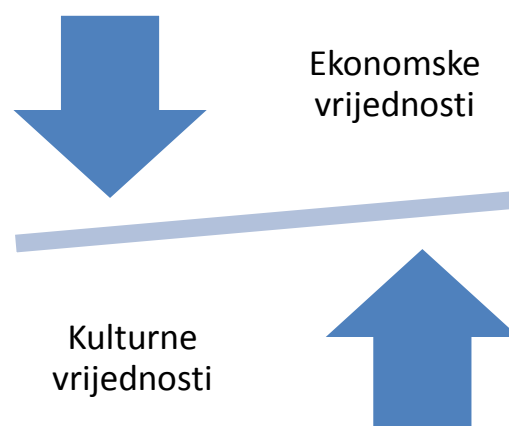
U članku 9. među **nematerijalnim** kulturnim dobrom navode se: jezik, dijalekti, govori i toponimike, usmena književnost svih vrsta, folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, tradicijska umijeća i obrti.

Predmet razmatranja u ovom radu bit će ponajprije materijalna nepokretna kulturna dobra s namjerom prezentiranja multidisciplinarnog pristupa upravljanja kulturnom baštinom u kojem je zastupljeno više dionika.

1.2. Vrijednost materijalnog kulturnog dobra

U određenom trenutku, određeno naslijeđe, građevina ili objekt imaju brojne različite vrijednosti koje su mu pripisane - baština je više valentna. „*Kulturna baština je ukupnost vrednota određene sredine koju čine materijalna dobra od kulturnog, znanstvenog i povijesnog značaja, te nematerijalizirani oblici čovjekovog stvaralaštva u prošlosti.*“¹¹

Vrijednost je uvijek bila temeljni razlog očuvanja baštine. Kroz povijest niti jedno društvo nije se trudilo sačuvati nešto što ne vrijedi, međutim u zadnjim desetljećima povećan je interes stručnjaka za proučavanje vrijednosti kulturne baštine. Svjesni smo da se vrijednosti mijenjaju tokom vremena, što otežava njeno objektivno definiranje. Kategorizacija vrijednosti odgovara različitim pozicijama dionika u raspravi o kulturnoj baštini. Valorizacija kulturnog dobra sastoji se od niza vrijednosti koje čini cjelinu, poput kriška torte koje su na različit način vrednovane,¹² odnosno “*različite artikulacije baštinske vrijednosti jesu na nekoj razini iste kvalitete viđene različitim očima*”.¹³ Kategorizacija vrijednosti nastaje kao odgovor različitim načinima konceptualizacije vrijednost baštine koje proizlaze iz različitih dionika uključenih u procesu upravljanja ili konzervatorskih odluka. Postoje dvije glavne kategorije vrijednosti koje dijelimo na sociokulturne (kulturne ili neekonomske vrijednost, ovisno o autorima) i ekonomske, koja čine dva alternativna načina razumijevanja i označavanja istog.

Slika 1. Osnovne vrijednosti kulturnog dobra.

¹¹ Antolović, J., Očuvajmo kulturnu baštinu, Vodič za pripremu i provedbu projekata očuvanja kulturnih dobara, Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2006., str.15.

¹² Mason, R., Assessing values in conservation planning. In De la Torre (ed.) Assessing the value of cultural heritage. Research Report. 2002., Los Angeles: The Getty Conservation Institute str.10.

¹³ Ibidem, str.11.

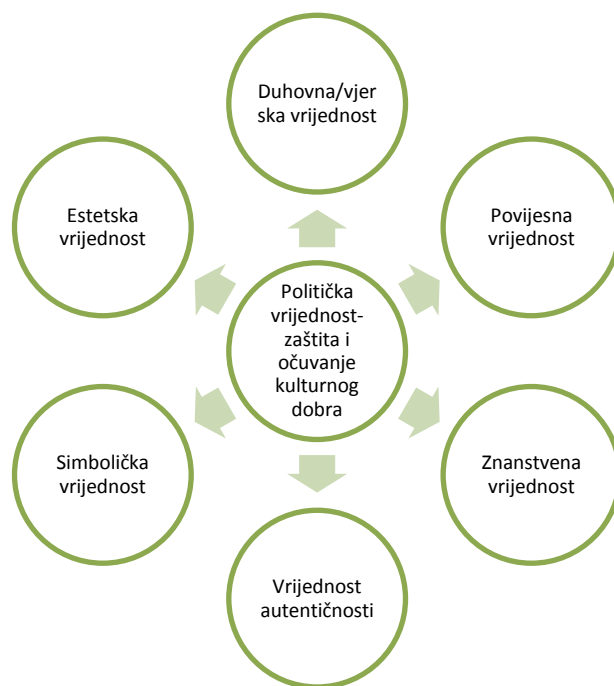
Prema Istraživačkom izvještaju The Getty Conservation Institute¹⁴ politička vrijednost kulturne baštine stoji na osnovi svih ostalih vrsta vrijednosti, pošto se sve vrijednosti koje pripisujemo baštini oslanjaju na političkom temelju koji ih štiti i čini kulturnom baštinom (zakonodavni okvir).

Prema raznim autorima kulturne vrijednosti se dijele na:

- **Povijesna vrijednost** – korijen samog pojma baštine. Potiče odnos ili reakciju na prošlost prema naslijeđenim artefaktima.
- **Znanstvena vrijednost** – proizlazi iz znanstvenog sadržaja (npr. tumačenja raznih zapisa) i istraživačkih praksi (npr. Arheologija).
- **Vrijednost autentičnosti** – temelji se na jedinstvenost i integritetu kulturnog dobra.
- **Simbolička vrijednost** – odražava etnički identitet zajednice prema baštini; simbolizira iskustva i doživljaje povijesne i kulturne važnosti.
- **Duhovna/vjerska vrijednost** – odražava sveta ili vjerska značenja kulturnog dobra, koja proizlaze iz vjerovanja i učenja organizirane religije, ali oni mogu također obuhvatiti i druge doživljaje kao osjećaj strahopoštovanja, ushita, čuđenja, vjerskog priznavanja itd.
- **Estetska vrijednost** – odnosi se na vizualne karakteristike kulturnog dobra; ljepota koja može obuhvatiti u širem smislu miris, zvuk, vid, odnosno senzorsko iskustvo prema određenom kulturnom dobru. Estetska vrijednost je možda najosobnija i najindividualnija od svih vrsta kulturnih vrijednosti koja daje snažan doprinos u smislu blagostanja.¹⁵

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Matečić, I., Specifičnosti procesa vrednovanja materijalne Kulturne baštine u turizmu, u Acta Turistica, Vol 28, No 1, 2016., str. 79.

Slika 2. Shematski prikaz kulturnih vrijednosti kulturnog dobra.

Kulturno dobro može i ne mora sadržavati svaku od ovih vrsta kulturnih vrijednosti, naravno to ovisi o dionicima koji su uključeni u procesu očuvanja, valorizacije i upravljanju istog. Kulturne tipologije vrijednosti često se preklapaju, dok su ekonomske veoma dobro izražene.

Ekonomsko vrednovanje jedan je od najmoćnijih načina koje društvo identificira, procjenjuje i odlučuje o vrijednosti određenog predmeta. Cilj ekonomskog vrednovanja graditeljskog nasljeđa jeste da spomenik donosi profit, ali i da mu se na taj način produži vijek trajanja.¹⁶ U kontekstu kulturne baštine, ekonomske se vrijednosti često, po definiciji, odnose na javno dobro i tržišne odluke.¹⁷

1. Javno dobro odražava kolektivne odluke umjesto individualnih. Ekonomski stručnjaci pripisuju javnom dobru dvije osnovne osobine;

a) Neisključivost¹⁸ – nemogućnost isključivanja posjetitelja da uživaju u kulturnom dobru. Odnosi se na činjenicu da posjetitelji uživaju u kulturnom dobru

¹⁶ Antolović J., Ekonomsko vrednovanje graditeljske baštine, Mikrorad, Zagreb, 1999., str. 93.

¹⁷ Rizzo I., Throsby D., Cultural heritage: economic analysis and public policy u Handbook of the Economics of Art and Culture, Volume 1, 2006, str. 996.

¹⁸ U literaturi na engleskom jeziku ova se karakteristika javnog dobra označava terminom "non-excludable".

te pritom ne plaćaju ulaznicu za razgledavanje spomenika ili kulturno povijesne cjeline.

b) Neiscrpnost¹⁹ – potrošnja jedne osobe ne isključuje potrošnju od strane nekog drugog. Odnosi se na činjenicu da više ljudi istodobno mogu uživati u kulturnom dobru bez da ometaju jedno drugom. U onom trenutku kada na kulturnom dobru postoji mogućnost da se kulturno dobro ošteti, ograničava se broj posjetitelja uvođenjem ulaznica (koje stvaraju prihod i ograničavaju broj ulaznih mjesta).²⁰

2. Tržišne odluke dijele se na dvije kategorije, netržišne ili neuporabne i tržišne ili uporabne;

A. **Netržišne vrijednosti / neuporabne** – su one vrijednosti kojima se ne trguje pošto je veoma teško izraziti ih u cijenama (kao što su kulturne vrijednosti kulturnog dobra), no one se klasificiraju kao ekonomske jer pojedinci bi bili spremni izdvojiti sredstva (potrošiti novac) kako bi stekli i / ili zaštitili kulturno dobro.

Iz toga proizlazi da se upravo kulturne vrijednosti uspoređuju sa netržišnim vrijednostima. Netržišne vrijednosti često se dijele na sljedeće, usko povezane kategorije kako bi se točno odredilo kojim odlikama baština motivira ekonomske odluke:

a) Vrijednost postojanja: pojedinci vrednuju kulturnu baštinu za svoje puko postojanje, neovisno o činjenici da li će ga koristiti izravno.

b) Vrijednost izbora/opcije: odnosi se na vrijednost baštine koja potiče nečiju želju za očuvanjem kulturne baštine kao mogućnost da bi pojedinac mogao konzumirati usluge baštine u neko buduće vrijeme.

c) Vrijednost ostavštine: Vrijednost izdvajanja proizlazi iz želje da se ostaviti nasljeđe baštine budućim generacijama.

¹⁹ U literaturi anglosaksonskog jezičnog izričaja ova se karakteristika javnog dobra označava terminom „nonrival“. U stručnoj literaturi na hrvatskom jeziku termin se prevodi u obliku „neiscrpnost“ (Mrak, 2013, str. 10), „bez rivala“ (Matečić, 2016, str.91).

²⁰ Valuing Cultural Heritage Applying Environmental Valuation Techniques to Historic Buildings, Monuments and Artefacts Edited by Ståle Navrud and Richard C. Ready, 2002., str. 3-5

B. Tržišne vrijednosti/ uporabne- odnose se na robe i usluge koje proizlaze iz kulturnog dobra i koje se mogu razmjenjivati na tržištu, te se vrijednosti mogu lako izraziti u smislu cijene.²¹

Ono što sačinjava ekonomsko vrednovanje kulturne baštine, i čime se bave ekonomisti je upravo posljedicama kulturnog dobra na stanovništvo, a ponajviše na turiste. Kulturni turizam je primjer tome, ma da kulturna baština djeluje na svo turističko tržište. U procijeni ekonomske vrijednosti kulturne baštine, koja je izvan okvira tržišta na kojem se razmjenjuju dobra te stoga kulturno dobro nije moguće vrednovati kroz prodajnu cijenu, najprihvatljivija metoda – je metoda kontigencijske procijene. Ovom metodom utvrđivanja ekonomske vrijednosti ispitanici izražavaju svoju spremnost platiti (WTP²²)- maksimalni iznos novca koji bi bili voljni platiti kako bi se povećala njegova dobrobit ili spriječila gubitak u odnosu na potrošnja kulturne baštine koja se ocjenjuje) ili njihovu spremnost da prihvate (WTA²³) naknadu za njihov gubitak blagostanja.²⁴

Glavni cilj zaštite kulturne baštine ne sastoji se samo u konzerviranju i zaštiti materijala tj. fizičke supstance, ekonomskih i funkcionalnih razloga, već u očuvanju njegova značenja koje ima za pojedince i društvene grupe danas i u budućnosti.²⁵

1.3. Valorizacija kulturne baštine

Valorizacija prema Hrvatskom enciklopedijskom rječniku ima tri definicije: a) utvrđivanje vrijednosti u stanovitim mjerilima; isticanje vrijednosti nečega ili vrednovanje, b) ekonomsko određivanje vrijednosti osnovnih sredstava zbog promjene kupovne snage novca - nova procjena.²⁶

Stoga bismo mogli sažeti definiciju valorizacije kulturne baštine kao proces kojemu je krajnji cilj utvrđivanje vrijednosti kulturne baštine i promicanje ili isticanje

²¹ Mason, R., Assessing values in conservation planning. In De la Torre (ed.) *Assessing the value of cultural heritage*. Research Report. Los Angeles: The Getty Conservation Institute, 2002, str. 13.

²² Willingness to pay

²³ Willingness to accept

²⁴ Matečić, I. (2016), Specifičnosti procesa vrednovanja materijalne Kulturne baštine u turizmu, u *Acta Turistica*, Vol 28, No 1, pp 73-100, str.79.

²⁵ Dumbović Bilušić, B., Kuturna baština u Hravtskoj pred novim izazovima, *Kvartal X- ½-2013*, str.6-11, str.10

²⁶ Hrvatski enciklopedijski rječnik (2004), Lj. Jojić, R. Matasović (ur.).

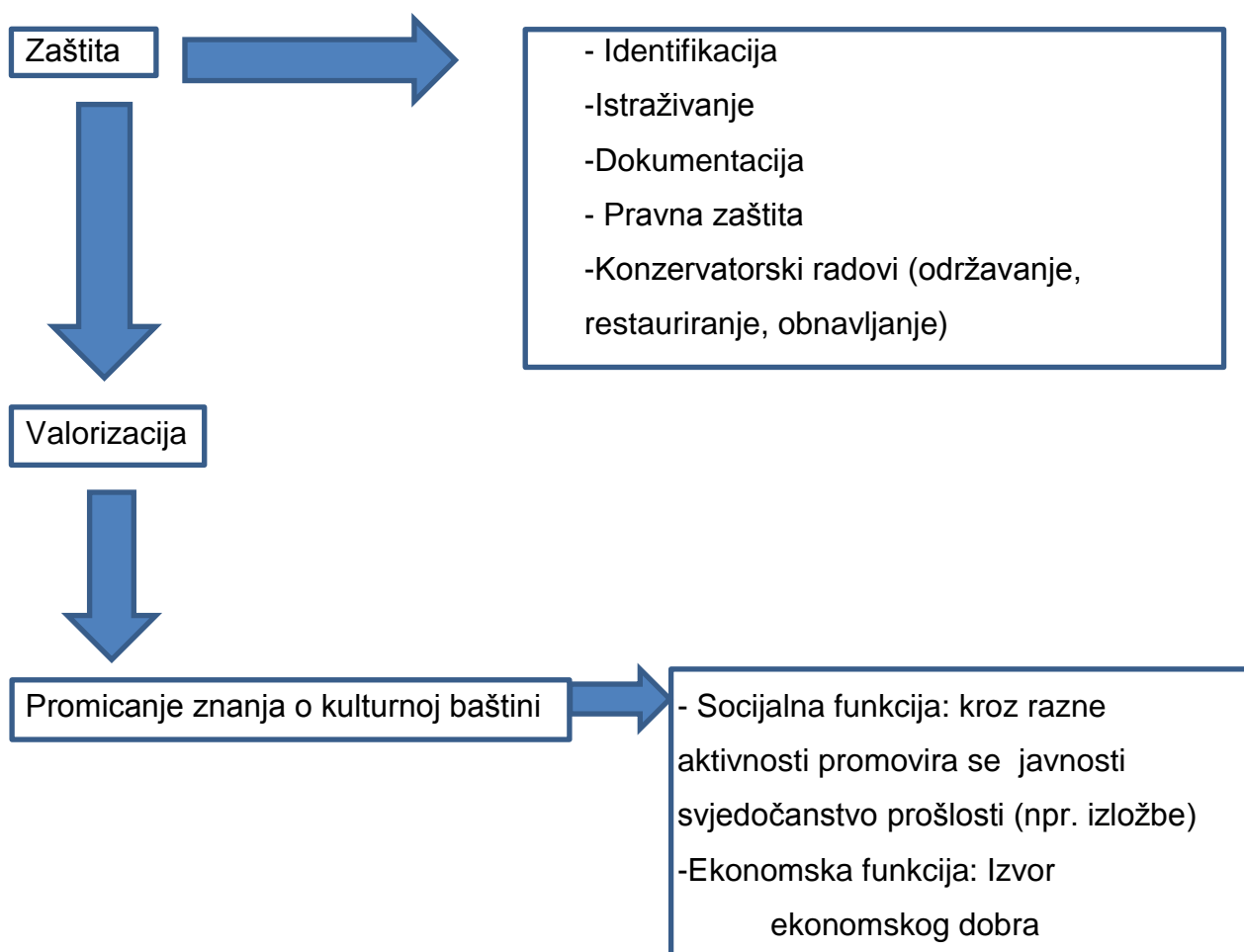
njegovog potencijala, unapređenja znanja i povećanja kolektivnog i individualnog užitka.

Zakon o kulturnim dobrima u Italiji definira valorizaciju kao:

*"Sastoji se od obavljanja funkcija i aktivnosti usmjerenih na promicanje znanja o kulturnoj baštini i osiguravanja najboljih uvjeta korištenja i javnog uživanja same baštine."*²⁷

Znači osnovni uvjet kako bi bilo moguće provesti valorizaciju je očuvano i zaštićeno kulturno dobro, što podrazumijeva zaštitu kulturnih dobara prema zakonu o Zaštiti i očuvanju kulturnih dobara RH.

Iz dolje prikazane slike vidljivo je da to nije jednostavan proces, taj proces zahtijeva vremena i financijska sredstva, a potrebno je istaknuti da nije moguće istovremeno valorizirati svu kulturnu baštinu koja je registrirana, već moraju postojati planovi lokalne i regionalne samouprave koji u suradnji s konzervatorskim odjelima valoriziranju određena kulturna dobra.

Slika 3. Valorizacija kulturne baštine. Izradila autorica

²⁷ Članak 6, Codice dei beni culturali e del paesaggio 42/2004.

Valorizacija kulturne baštine može se odvijati kao slijed aktivnosti s nekim očekivanim koristima i rezultatima. Valorizacija, u specifičnijem ekonomskom značenju znači dodjeljivanje ili povećanje vrijednosti imovine, izravno se odnosi na gospodarsku važnost kulturne baštine i učinke koje ona određuje svojim aktivnostima, uslugama i proizvodima.

Krenuvši od premise da se ekonomski pristup baštine bavi „predmetima“ koji su jedinstveni i nezamjenjivi, zaštita kulturne baštine ima veliki ekonomski utjecaj i u samoj konzervatorskoj fazi koju bismo mogli nazvati pasivnoj (koja se bavi obnovom kulturnog dobra kako bi ga zaštitilo i očuvalo), te zatim u onoj takozvanoj aktivnoj fazi u kojem je dobru dodijeljena nova funkcija, koja vidi baštinu u ekonomsko-produktivnom kontekstu u kontekstu gospodarskog razvitka. Kulturna baština koju konzerviramo te zatim stavimo u ponovnu uporabu, zahvaljujući novoj namjeni, postaje ekonomski i produktivni resurs.²⁸ Stoga konzervacija kulturnog dobra nasmije biti cilj sam po sebi (iako je i to dovoljno kako bi se ona zaštitila i kako bi omogućila danje razvijanje svijesti o važnosti kulturnih dobara), već mora biti prethodnik „produktivne namjere“, naravno u održivom smislu, odnosno da se stvori dobit koja će biti investirana u isto ili drugo kulturno dobro.

Produktivnost kulturne baštine može se tako definirati kao funkcija ponovne uporabe. Što je veća funkcija ponovne uporabe kulturnog dobra to je veća vrijednost samog kulturnog dobra, pošto je veća njegova produktivnost.²⁹

Iz tog slijedi:

$$V_k > V_{pk} + T_k$$

Vrijednost kulturnog dobra (V_k) nakon konzervatorskog zahvata (T_k) mora imati veću vrijednost od one koja je prethodila zahvatu (V_{pk}).

Tako dodana vrijednost konzerviranog kulturnog dobra (V_{dk}) ovisno o novoj namjeni mora rezultirati $V_{dk} = V_k - V_{pk} \geq T_k$.³⁰

Po tom principu se vodi ekonomski pristup valorizaciji kulturne baštine, kao što navodi Iva Mrak.³¹ Kreće se od ideje valorizacije i upravljanja (o čemu će biti riječi

²⁸ Mossetto G., Vecco M., *Economia del patrimonio monumentale*, Franco Angeli, 2001, str 23.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem, str.24.

kasnije), a zatim razrađuju proizvodi i usluge koji se mogu proizvesti iz resursa „kulturno dobro“ (viđenog kao ulazna točka jednog ekonomskog procesa čiji je cilj investicija i potrošnja). U takvom se pristupu kulturno dobro konzervira djelomično, odnosno samo dio koji je potreban za ekonomsko korištenja baštine, te na kraju pristupa istraživanju u onoj mjeri koja je dovoljna za informiranje o proizvodima i uslugama vezanih za kulturno dobro.

Ekonomskom pristupu očuvanje baštine prvenstveno teži ekonomskim ciljevima.³²

Slika 4. Ekonomski pristup valorizaciji kulturne baštine prema Mrak (2013)

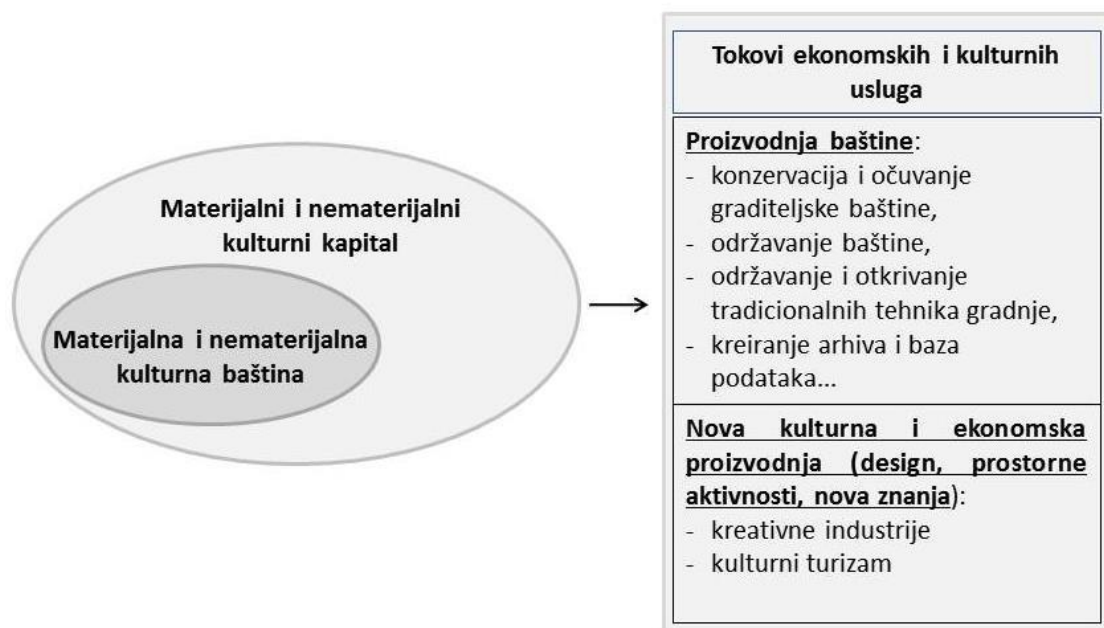
Ovakav pristup često je u opreci s pristupom valorizaciji kulturne baštine kojim teže konzervatorski stručnjaci gdje je redoslijed određenih koraka u tom procesu drugačiji od ekonomskog pristupa. S konzervatorske točke gledišta primarno je istraživanje baštine sa svrhom njezine zaštite, odnosno konzervacije, i prikupljanje znanstvenih podataka. Treći korak čini valorizacija i upravljanje te zatim promocija proizvoda i usluga.³³ Osobno sam više sklona konzervatorskom pristupu valorizacije kulturne baštine jer je primarni cilj održivog korištenja kulturne baštine upravo njezino očuvanje. S ekonomskog gledišta, definicija kulturne baštine može se povezati sa pojmom "kulturnog kapitala" koji proizvodi rezultate. Mrak je prikazala odnos kulturne baštine i kulturnog kapitala. Materijalna i nematerijalna kulturna baština je dio materijalnog i nematerijalnog kulturnog kapitala te proizvodi određene ekonomske i kulturne proizvode i usluge, vezane na proizvodnju baštine i vezane na proizvodnju novih kulturnih i ekonomskih proizvoda i usluga.³⁴

³¹ Mrak I., Kulturna dobra kao nositelji kulturnih i ekonomskih vrijednosti, Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci, 53-54, 2013, str. 11-12.

³² Ibidem

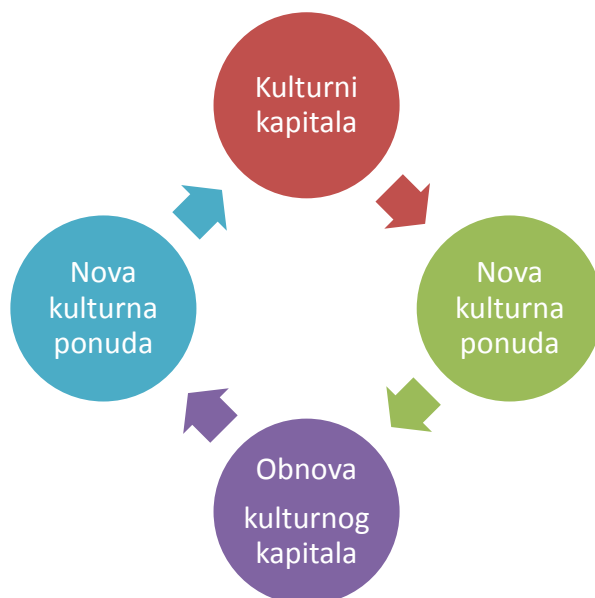
³³ Ibidem, str. 12

³⁴ Mrak I., Kulturna dobra kao nositelji kulturnih i ekonomskih vrijednosti, Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci, 53-54, 2013, Str.7

Slika 5. Ekonomski pogled na kulturnu baštinu prema Mrak (2013)

Kulturno dobro kao takvo dio je svakodnevnice zajednice ali ne proizvodi nikakav proces, no postaje *input* ekonomskog procesa, taj kulturni kapital je iskorišten upravo sa turističkog aspekta kad pričamo o kulturnom turizmu, i vidi valorizaciju kulturnog dobra kao pretpostavka vezanu za ekonomski rast, kroz kulturni kapital stvara se tako nova kulturna ponuda koja omogućuje nova financiranja u kulturi te na taj način stvara opet novu turističku ponudu.

Slika 6. Ekonomski proces kulturnog kapitala prema Mossetto i Vecco³⁵

³⁵ Mossetto G., Vecco M., *Economia del patrimonio monumentale*, Franco Angeli, 2001, str.32

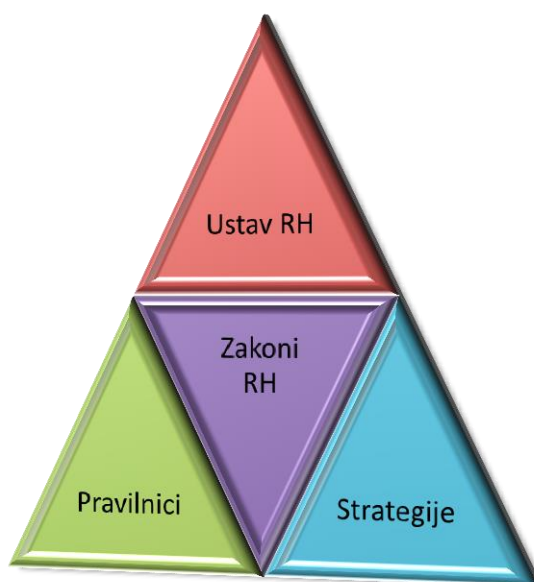
2. PRAVNA ZAŠTITA KULTURNIH DOBARA

Formalna zaštita kulturnih dobara, a ujedno i donošenje propisa za njihovu zaštitu, nalazi se u međunarodnim i narodnim zakonskim aktima, međunarodnim i narodnim strategijama i akcijskim planovima u nadležnosti različitih državnih resora, a samim time i njihova provedba dio je djelokruga više tijela državne uprave.

Zaštita kulturne baštine zahtijeva pravni okvir i temeljna tri preduvjeta: prepoznavanje i dokumentiranje; vrednovanje tj. određivanje stupnja kulturnog značaja i prostornih granica zaštite; te izradu Konzervatorskog plana i Plana upravljanja, uključivanje u prostorno-plansku dokumentaciju, praćenje stanja i kontrolu promjena- monitoring.³⁶

2.1. Zakonodavni okvir Republike Hrvatske za zaštitu kulturne baštine

U Ustavu RH, članak 52 glasi *More, morska obala i otoci, vode, zračni prostor, rudno blago i druga prirodna bogatstva, ali i zemljište, šume, biljni i životinjski svijet, drugi dijelovi prirode, nekretnine i stvari od osobitog kulturnoga, povijesnoga, gospodarskog i ekološkog značenja, za koje je zakonom određenom da su od interesa za Republiku Hrvatsku, imaju njezinu osobitu zaštitu.*

Slika 7. Prikaz hijerarhije zakonodavnog okvira RH.

³⁶ Dumbović Bilušić B., *Kulturna baština u Hrvatskoj pred novim izazovima* u Kvartal X ½- 2013, str. 10

Zaštitu je na prvom nivou potrebno osigurati kroz nacionalni legislativni okvir koji mora biti usklađen među svim sektorima, a zatim je na lokalnom/regionalnom nivou potrebno razviti strategije upravljanja kulturnom baštinom koje imaju za cilj pomirbu očekivanih različitih interesa razvoja, iskorištavanja i intervencija u prostor, s onima zaštite kulturnog naslijeđa.

Istraživanjem, analizom i vrednovanjem kulturne baštine kontinuirano se bavi Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, u suradnji s 19 konzervatorskih odjela, dva ureda i Gradskim zavodom za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu.

U Republici Hrvatskoj postoje samo dva zakona o zaštiti kulturnih dobara, Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara³⁷ i Zakon o obnovi spomeničke cjeline Dubrovnika i drugih nepokretnih kulturnih dobara u okolini Dubrovnika,³⁸ i niz pravilnika koji reguliraju stjecanja licenci, upisa u registar kulturnih dobara, o stručnim zvanjima u konzervatorsko-restauratorskoj djelatnosti ... Zakon koji regulira zaštitu i očuvanje kulturne baštine je Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara koji je stupio na snagu 18. lipnja 1999. godine. Ovim se zakonom uređuju vrste kulturnih dobara, uspostavljanje zaštite nad kulturnim dobrom, obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, obveze i prava vlasnika kulturnih dobara, mjere zaštite i očuvanja kulturnih dobara, obavljanje poslova inspekcijskih i upravnih poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, rad i djelokrug Hrvatskog vijeća za kulturna dobra, te financiranje zaštite i očuvanje kulturnih dobara.

Kako bi se omogućila učinkovita mjera zaštite na svim razinama kulturnog dobra, na prvoj razini potrebna je identifikacija, odnosno registracija kulturnog dobra. Intencija Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara je upis kulturnih dobara u nacionalni Registar kulturnih dobara. Članak 2. Istog zakona definira eksplicitno što su kulturna dobra, no kao što smo već gore napomenuli, subjektivnost kriterija kulturne baštine, nalazimo odmah u slijedećem članku istog zakona. Članak 3. glasi:

Kulturna dobra bez obzira na vlasništvo, preventivnu zaštitu ili registraciju uživaju zaštitu prema odredbama ovoga Zakona.

Ovim člankom, izrazito važnim, daje se mogućnost stručnom osoblju Ministarstvu kulture i djelatnicima Konzervatorskih odjela, da neovisno o zaštićenosti

³⁷ Narodne novine NN 69/99, NN 151/03; NN 157/03 Ispravak, NN 87/09, NN 88/10, NN 61/11 , NN 25/12, NN 136/12 , NN 157/13, NN 152/14 i 44/17)

³⁸ Narodne novine NN 21/86, 26/93, NN 33/89, NN 128/99 , NN 19/14, NN 99/14

„spomenika“ imaju pravo i mogućnost postupiti prema njemu kao prema zaštićenom dobru ako posjeduje svojstva kulturnog dobra, te na taj način stvoriti preduvjete za preventivnu listu u registru kulturnih dobara. Pošto je iz prethodnog članka Zakona vidljivo da kulturno dobro ne mora nužno biti upisno u Registar kulturnih dobara kako bi se na njega odnosile odredbe ovog Zakona, postavlja se pitanje koja svojstva treba imati „nešto“ kako bi bilo definirano kao kulturno dobro? Stručne službe pri Ministarstvu kulture kako bi identificirali kulturno dobro, odnosno kako bi primijenili zakon nad kulturnim dobrom, moraju uzeti u obzir više činjenica koje možemo sažeti u tri točke:

1. svojstvo: ono se ocjenjuje u odnosu na: izvornost, rijetkost, reprezentativnost, raznolikost, cjelovitost, ambijentalnu i estetsko-umjetničku vrijednost.

2. značaj i funkcija: ocjenjuje se u odnosu na njegovo znanstveno, kulturno ili odgojno obrazovano značenje, a iskazuje se mogućnošću izučavanja, prezentacije, korištenja i njegovanja vrijednosti tog dobra u mjeri u kojoj se to može ostvariti, a da se ne promjene njegova svojstva.

3. vrijeme i nastanak: s obzirom na starost i očuvanost i to: starost izraženu vremenom nastanka i trajanja; očuvanost izraženu stupnjem sačuvanosti u odnosu na izvorno stanje.³⁹

Iz navedenih točaka jasno nam je onda razumljiva i sama svrha Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara,⁴⁰ koja se očituje u prenošenju kulturnih dobara budućim naraštajima u neokrnjenom i izvornom stanju; kao i stvaranje povoljnijih uvjeta za opstanak kulturnih dobara i poduzimanje mjera potrebnih za njihovo redovito održavanje; sprječavanje svake radnje kojom bi se izravno ili neizravno mogla promijeniti svojstva, oblik, značenje i izgled kulturnog dobra te na taj način ugroziti njegova vrijednost.

³⁹ Prema smjernicama koje je izdalo Ministarstvo kulture Republike Hrvatske u Uputama iz 2004. godine, Upute za vrednovanje kulturnih dobara predloženih za upis u registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, 2004. Zahvaljujem Marku Uhaču, višem stručnom savjetniku Konzervatorskog odjela u Puli na ustupljenim podacima.

⁴⁰ Narodne novine NN 69/99, članak 5

Broj kulturnih dobara u Registru kulturnih dobara RH nije stalan. Ministarstvo kulture RH zaduženo je za očuvanje kulturne baštine u cjelini, a to znači i za određivanje okvira za njezino održivo korištenje.⁴¹

Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske javna je knjiga kulturnih dobara koju vodi Ministarstvo kulture. Sastoji se od tri liste: Liste zaštićenih kulturnih dobara, Liste kulturnih dobara nacionalnog značenja i Liste preventivno zaštićenih kulturnih dobara.⁴²

U Registru je ukupno upisano 5713 trajno i 478 preventivno zaštićena dobra graditeljske baštine. Od ukupnog broja upisanih 510 je trajno i 31 preventivno zaštićenih kulturno-povijesnih cjelina.⁴³

Preventivna zaštita je veoma brz proces zaštite kulturnog dobra. Dokument o preventivnoj zaštiti izrađuje nadležni Konzervatorski odjel (pri čemu nije potrebna verifikacija nacionalnog povjerenstva) za direktno ugrožena kulturna dobra, a njime odmah stupaju na snagu (uz rok žalbe od 15 dana) sva formalna prava 'pune' zaštite kulturnih dobara. Dokument je kraće forme (njime nije obavezno donijeti specifične mjere zaštite za dobro) i traje 6 godina za arheološku baštinu, dok za ostale oblike dobara 3 godine. U tom periodu predviđa se izrada prijedloga 'pune' zaštite koja se predlaže Povjerenstvu za upis u Registar.⁴⁴

Utvrđivanje svojstva kulturnog dobra te proces upisa u registar kulturnih dobara izglasano je od stručnog povjerenstva koji se sastoji od pet stručnih djelatnika Uprave zaštite kulturne baštine Ministarstva kulture na temelju prijedloga djelatnika konzervatorskih odjela. Povjerenstvo radi u sjednicama i samim time predviđen je duži vremenski rok administrativnih procesa samog upisa.⁴⁵ Kako bi se kulturno dobro zaštitilo u prostornim planovima *Rješenjem kojim se utvrđuje svojstvo nepokretnoga kulturnog dobra obvezno se utvrđuju prostorne međe kulturnoga dobra koje se zaštićuje, a dostavlja se nadležnom katastru i sudu radi zabilježbe u zemljišnim knjigama te Rješenje o utvrđivanju svojstva kulturnoga dobra koje se odnosi na podvodno arheološko nalazište dostavlja se i nadležnoj lučkoj kapetaniji.*⁴⁶

⁴¹ Strategija očuvanja, zaštite i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine RH za razdoblje 2011.–2015, str.5

⁴² Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, čl. 14.

⁴³ Izračun izradila autorica prema Registru kulturnih dobara RH. 28.08.2018.

⁴⁴ Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Čl.10

⁴⁵ Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Čl.12

⁴⁶ Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Čl.15

Kulturna dobra za koja se utvrdi da su od najvećega nacionalnog značenja za Republiku Hrvatsku upisuju se u posebni dio Registra, Listu kulturnih dobara nacionalnoga značenja. I ovaj postupak vodi stručno Povjerenstvo koji se sastoji od pet stručnih djelatnika Uprave zaštite kulturne baštine Ministarstva kulture.⁴⁷

Pravilnik o obliku, sadržaju i načinu vođenja Registra kulturnih dobara RH⁴⁸ klasificira kulturna dobra koja se upisuju u nacionalni registar i propisuje koja dokumentacija treba popratiti registrirano dobro. Regstarski list treba sadržavati, uz administrativne podatke, osnovne podatke o kulturnom dobru (pritom se ne definira koji su to podaci), vrstu kulturnog dobra (tablica 1), smještaj, dataciju te identifikacijske podatke (povijesni sažetak i opis kulturnoga dobra) (čl. 8).

Vrsta kulturnoga dobra	Kratica	Klasifikacija u Registru	Klasifikacija za javnu objavu na web-u
Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno	NEP (P)	podvodno arheološko nalazište	arheološka baština
		kopneno arheološko nalazište	
		javna plastika	profana graditeljska baština
		javna građevina	
		stambena građevina	
		stambeno-poslovna građevina	
		obrambena građevina	
		sakralna građevina	sakralna graditeljska baština
		sakralni kompleks	sakralno-profana graditeljska baština
		sakralno-profana građevina	memorijalna baština
		memorijalna građevina	
		memorijalno obilježje	
urbana oprema	ostalo		
ostalo			
Nepokretno kulturno dobro – kulturno-povijesna cjelina	NEP (C)	podvodna arheološka zona	arheološka baština
		kopnena arheološka zona	memorijalna baština
		memorijalna kulturno-povijesna cjelina	
		ruralna kulturno-povijesna cjelina	
		urbana kulturno-povijesna cjelina	
		industrijska kulturno-povijesna cjelina	
		ostale vrste kulturno-povijesnih cjelina	kulturno-povijesna cjelina
		vrt	baština vrtne arhitekture
		park	
		perivoj	
		ostale vrste vrtne arhitekture	
		ostalo	
Nepokretno kulturno dobro – kulturni krajolik/krajobraz	NEP (K)	kulturni krajolik /krajobraz	kulturni krajolik /krajobraz
		povijesni krajolik	memorijalna baština
		ostalo	ostalo

Tablica 1. Klasifikacija nepokretnih kulturnih dobara u Registru i klasifikacija za objavu na webu preuzeta iz Pravilnika o obliku, sadržaju i načinu vođenja Registra kulturnih dobara RH čl. 8

⁴⁷ Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Čl.13

⁴⁸ NN 89/11

	PREVENTIVNA	STALNA
Tko izdaje rješenje	Konzervatorski odjeli	Povjerenstvo
Kada stupa na snagu	Danom iznošenja rješenja- Odmah	Kad se skupe na sjednici i izglasaju
Potrebna dokumentacija	<ul style="list-style-type: none"> - osnovni identifikacijski podaci o dobru (mjesto, adresa, naziv, katastarska čestica i općina, vlasništvo, korisnik odnosno imatelj, materijal, dimenzije, tehnika, autor, datacija) - sažeti opis dobra - sažeto obrazloženje pretpostavljenih svojstva kulturnog dobra - sustav mjera zaštite preventivno zaštićenog dobra⁴⁹ - rok na koji se određuje preventivna zaštita 	<ul style="list-style-type: none"> - osnovni identifikacijski podaci o dobru (mjesto, adresa, naziv, katastarska čestica i općina, vlasništvo, korisnik odnosno imatelj, materijal, dimenzije, tehnika, autor, datacija) - sažeti opis i glavne značajke kulturnog dobra s valorizacijom uz osnovne povijesne podatke i obrazloženje svojstava kulturnoga dobra - sustav mjere zaštite - opis prostornih međa s popisom svih katastarskih čestica područja na koje se odnosi zaštita i katastarska općina - Nacrti s prikazanim prostornim međama

⁴⁹ Zakona o zaštiti i kulturnih dobara , prema čl.57 i 59 .

		<ul style="list-style-type: none"> - izvodi iz zemljišnih knjiga - Fotodokumentacija - konzervatorska podloga sa sustavom mjera zaštite kulturnoga dobra - plan zaštite i plan upravljanja kulturnim krajolikom/krajobrazom
--	--	---

Tablica 2 . Usporedba Preventivne i stalne zaštite prema pravilniku o upisu u Registar kulturnih dobara, izradila autorica.

Iz Tablice 2. može se uvidjeti upravo kako je veoma lako upisati nešto u Registar kulturnih dobara u preventivnoj listi, gdje upravo djelatnici konzervatorskih odjela koji djeluju na raznim županijama, u slučaju izvanrednih okolnosti (najčešći su iskopi nad arheologijom, građevinske dozvole za investitore ako prijete urušnju...) mogu u roku od 24 donijeti rješenje kojima se sva ostala nadležna tijela uključena u projekt moraju prilagoditi. To predstavlja spas za kulturno dobro ali zaustavlja građevinske radove, kojima prema izdanom rješenju moraju prilagoditi sam projekt uz novo zadane uvijete konzervatora, što u svakom pogledu predstavlja novi trošak i produžuje vrijeme realizacije projekta.

Usklađenost među institucija u cilju zaštite kulturnih dobara prepoznata je u glavnom dokumentu u sustavu zaštite kulturne baštine, **Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara**, koji navodi da: *„Za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara, za određivanje mjera zaštite i nadzor nad njihovim provođenjem, u sklopu svoga djelokruga skrbe i odgovorna su tijela državne uprave, tijela lokalne samouprave i uprave i tijela lokalne samouprave u području kulture, prostornog planiranja i uređenja prostora, zaštite okoliša, graditeljstva, stambenog i komunalnog gospodarstva, turizma, financija, unutarnjih poslova.“* (čl. 4).

Za utvrđivanje sustava mjera zaštite za nepokretno kulturno dobro donosi se odluka po kojoj dokumenti prostornog uređenja, ovisno o vrsti i području obuhvata, obavezno sadrže podatke iz konzervatorske podloge⁵⁰ sa sustavom mjera zaštite nepokretnih kulturnih dobara koja se nalaze na području obuhvata plana (čl. 56) – Prostorno- planska zaštita.

Slika 8. Prostorno uređenje i zaštita kulturnih dobara prema zakonskim propisima odvija se usklađeno.

Zakon o prostornom uređenju RH⁵¹ donosi tako među ciljevima zakona, zaštitu kulturnih dobara i vrijednosti,⁵² te stvaranje visokovrijednog izgrađenog prostora s uvažavanjem specifičnosti pojedinih cjelina te poštivanjem prirodnog i urbanog krajobraza i kulturnog naslijeđa.⁵³

Zakonom je određeno da se obavljanje stručnih poslova za određivanje sadržaja i metodologije prostornog uređenja u izradi prostornih planova i praćenju stanja u prostoru obavlja Hrvatski zavod za prostorni razvoj. Izvješće o stanju u prostoru sadrži polazišta, analizu i ocjenu stanja i trendova prostornog razvoja, analizu provedbe prostornih planova i drugih dokumenata koji utječu na prostor, te prijedloge za unaprjeđenje prostornog razvoja s osnovnim preporukama mjera za

⁵⁰ Čl.56. Zakona o zaštiti kulturnih dobara: Konzervatorska podloga je dokument prostornog uređenja koji sadrže podatke sa sustavom mjera zaštite nepokretnih kulturnih dobara koja se nalaze na području obuhvata plana. Konzervatorsku podlogu rade arhitekti licencirani od strane Ministarstva kulture.

⁵¹ NN 153/13

⁵² Zakon o prostornom uređenju, čl.6, Cilj 7.

⁵³ Zakon o prostornom uređenju, čl.6, Cilj 14.

iduće razdoblje. Izvješće o stanju u prostoru izrađuje se za razdoblje od 4 godine, a za prostor na razini jedinice lokalne samouprave za njegovu izradu zaduženo je stručno upravno tijelo jedinice lokalne samouprave.

Zanimljiva činjenica nalazi se U Strategiji prostornog uređenja Republike Hrvatske iz 1997. gdje stoji da je *kategorizacija nepokretnih spomenika kulture uspostavljena godine 1969. bez utvrđenih jedinstvenih kriterija, da je u tijeku vremena više puta dopunjavana i prilagođavana. Nakon novog ustrojstva Službe za zaštitu spomenika kulture u Hrvatskoj utvrditi će se jedinstveni kriteriji valorizacije i kategorizacije i provesti revizija Registra spomenika kulture.*⁵⁴ U Strategiji Ministarstva kulture za razdoblje 2018.-2020. još uvijek se u sličnom kontekstu priča o budućim aktivnostima vezanim za standardizaciju inventara kulturnih dobara: „*Standardizacijom postupkovnih pravila i izradom normativnih dokumenata pridonijet će poboljšanju stanja dokumentiranosti i inventarizacije kulturnih dobara kao osnovne potrebne dokumentacije za pokretanje poslova obnove.*“⁵⁵

Izveštaje o stanju u prostoru Republike Hrvatske 2008.-2012. u poglavlju Zaštita i očuvanje kulturnih dobara navodi potrebu međusektorske suradnje *u cilju uspostave integralnog procesa i standardiziranja postupaka povezivanja prostornog planiranja i zaštite i korištenja ukupne nacionalne kulturne baštine.*⁵⁶ Nažalost, Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i Zakon o prostornom uređenju i gradnji - kao važeća zakonska regulativa na ovome području, ne reguliraju integralne i multidisciplinarnе metode rada na unaprjeđenju stanja i korištenja kulturno-povijesnog naslijeđa. Oba zakona samo propisuju obvezu uključivanja konzervatorskih mjera i uvjeta zaštite kulturno-povijesnog naslijeđa u sadržaj svih prostornih i urbanističkih planova. Zakon o zaštiti okoliša⁵⁷ ističe načelo integriranog pristupa koje podrazumijeva da se prilikom izrade planova prostornog uređenja posebno uzima u obzir primjerenost zahvata, među ostalim i s obzirom na kulturnu baštinu, te načelo suradnje svih dionika u cilju zaštite okoliša, koji u svojoj definiciji obuhvaća i kulturnu baštinu, no ni taj zakon ih ne regulira.⁵⁸

⁵⁴ Strategija prostornog uređenja 1997, str.157.

⁵⁵ Strategiji Ministarstva kulture 2018.-2020, str. 41.

⁵⁶ Izvješće o stanju u prostoru Republike Hrvatske 2008.-2012., str. 148.

⁵⁷ NN 80/13.

⁵⁸ Rukavina, M., Prostorno-urbanistički aspekti zaštite nepokretnoga arheološkog naslijeđa- Međunarodni i nacionalni dokumenti o zaštiti, Prostor 21/2013, str. 322.

Neizbježna je potrebna suradnja među institucijama, jer upravo ova dva ministarstva trebaju raditi u sinergiji kako bi zaštitili kulturno dobro, međutim isto tako potreban je veliki interes i kontinuirano ažuriranje lokalnih samouprava u samom izdaju lokacijske i graditeljske dozvole, kako bi upravo spriječili dodatne troškove za iskope i konzervaciju, odnosno obnovu nepredviđenim u troškovnicima projekata.

Godine 2011. po prvi put je donesena je **Strategija očuvanja, zaštite i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine RH za razdoblje 2011.–2015.**⁵⁹ kojom se pokušalo razmotriti i analizirati postojeći sustav zaštite i očuvanja kulturne baštine. Za razliku od Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara koji je konzervatorskog karaktera ovo je prvi dokument koji je pokušao sagledati probleme i potrebe pojedinih tipova kulturnih dobara te utvrditi ciljeve i mjere za adekvatnije raspolaganje kulturnom baštinom. Koncept cijele Strategije jest očuvati kulturnu baštinu koristeći njen potencijal kao razvojni resurs na načelima održivog razvoja. Strategija veoma opsežno opisuje sve nedostatke današnjeg sustava zaštite kulturnih dobara i probleme koji se javljaju za njezinu održivu namjenu.

Ono što svakako ističe Strategija je da *u dosadašnjoj praksi zaštita i očuvanje kulturne baštine funkcioniraju uglavnom kao zasebne cjeline koje nisu ni konceptualno (pa stoga ni kroz druge javne politike) ni institucionalno, a ni organizacijski dovoljno povezane s gospodarskim korištenjem kulturne baštine,*⁶⁰ stoga kroz analizu stanja same kulturne baštine predlaže i analizira gospodarsku uporabu u svrhu zaštite, obnove, i održivog korištenja iste. Ističe upravo važnosti da *Održivo korištenje kulturne baštine podrazumijeva njezinu zaštitu i korištenje. Korištenje kulturne baštine može donijeti prihod dio kojega se ponovno ulaže u njezinu zaštitu.*⁶¹

Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020.⁶² ističe bogatstvo hrvatske kulturno-povijesne baštine kao veliku snagu resursno-atraksijske osnove Hrvatske. Između ostalog, definira posebno relevantne proizvode kulturnog turizma

⁵⁹ U izradi je dokument za razdoblje do 2027. Prema Strategiji Ministarstva kulture z a razdoblje 2018-2020

⁶⁰ Strategija očuvanja, zaštite i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine RH za razdoblje 2011.–2015, str. 8.

⁶¹ Ibidem str. 41.

⁶² Str.5, dostupno na <https://mint.gov.hr/UserDocsImages//arhiva//Strategija-turizam-2020-editfinal.pdf>, preuzeto 26. 06. 2018.

za Hrvatsku koji uključuju: gradski turizam, turizam kulturne baštine, turizam događanja, kreativni turizam te vjerski turizam.

Godine 2003. Vlada Republike Hrvatske izradila je dokument **Strategije razvoja kulturnog turizma** koja posebno ističe korištenje kulturnih dobara na održiv način.

2.2. Financiranja kulturne baštine

Financiranje obnove, ulaganje u održavanje i prezentaciju kulturnih dobara i time održivost kulturnih dobara kao korisnog resursa u svakodnevnom životu svodi se na četiri izvora:

a) Državni proračun, kroz Ministarstvo kulture na temelju nacionalnog programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara, kao dijela Programa javnih potreba u kulturi Republike Hrvatske; te 40% ukupnih sredstava prikupljenih kroz sustav spomeničke rente.⁶³

b) Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, kroz općinske, gradske i županijske proračune namijenjene Programima u kulturi, te 60% ukupnog iznosa spomeničke rente ubrane na teritoriju jedinice lokalne samouprave. Taj izvor koriste oni gradovi i općine u kojima postoje zaštićene cjeline, uz zakonsku obvezu da se prikupljena sredstva ulože u baštinu.⁶⁴

c) Vlasnici kulturnih dobara (privatni i institucionalni). Investicije privatnih vlasnika uglavnom su usmjerene na održavanje stambenih objekata u zaštićenim cjelinama ili izdvojenim kurijama. Posljednjih godina izdvojeni su primjeri ulaganja u objekte kulturne baštine radi ostvarivanja gospodarske aktivnosti.⁶⁵

⁶³ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, čl.114.

⁶⁴ Spomenička renta je naknada koju plaćaju gospodarski subjekti za obavljanje gospodarskih aktivnosti u, na ili od kulturnog dobra. Ubire se po dvije osnove: po četvornom metru korištenoga prostora i po 0,05% prihoda pojedinih gospodarskih djelatnosti koje neizravno ostvaruju dobit od kulturnih dobara. (Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, čl.114)

⁶⁵ Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.–2015., str.39

d) U okviru operativnog programa Konkurentnost i kohezija ukupna financijska alokacija za razdoblje 2014.-2020. iznosi 6.881 milijardi €. Kulturna baština financirati će se u okviru Prioritetne osi 6. Zaštita okoliša i održivost resursa - poboljšanje sustava zaštite i upravljanja kulturnom baštinom u svrhu razvoja turizma (predviđena financijska alokacija 128.351.269,00 €). Cilj je obnova i revitalizacija kulturnih dobara u svrhu poboljšanja kulturne i turističke ponude.⁶⁶

2.3. Međunarodni pravni okvir za zaštitu kulturnih dobara

Republika Hrvatska kao članica UN, ratificirala je mnogobrojne međunarodne pravne propise među kojima i one za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara; *Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine*, koja je stupila na snagu 1991. godine,⁶⁷ *Konvencija o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba i Protokol u vezi sa zabranom izvoza kulturnih dobara s okupiranih teritorija*,⁶⁸ *Konvencija Vijeća Europe o zaštiti arhitektonskog blaga Europe*,⁶⁹ *Zakon o ratifikaciji Europske konvencije o zaštiti arheološke baštine*,⁷⁰ *Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*,⁷¹ *UNESCO-va Konvencija o mjerama zabrane i sprečavanju nedozvoljenog uvoza, izvoza i prijenosu vlasništva kulturnih dobara*,⁷² *Zakon o potvrđivanju Okvirne konvencije Vijeća Europe o vrijednosti kulturne baštine za društvo*,⁷³ *Konvencije o europskim krajobrazima*.⁷⁴

Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (UNESCO) nastoji potaknuti prepoznavanje, zaštitu i očuvanje kulturne i prirodne baštine diljem svijeta, za koje se smatra da su od izuzetne univerzalne vrijednosti za čovječanstvo. Osnovne postavke djelovanja ove organizacije nalaze se u međunarodnom ugovoru, *Konvenciji o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine* koju je UNESCO usvojio 1972. godine, konstatirajući da kulturnoj i prirodnoj baštinom prijeti uništenje radi

⁶⁶ Službene stranice ministarstva kulture, dostupno na <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=13007>, preuzeto 26.06.2018.

⁶⁷ NN 12/93

⁶⁸ NN 12/93 i 6/02

⁶⁹ NN 6/94

⁷⁰ NN 4/04 i 9/04

⁷¹ NN 5/07

⁷² NN 12,93

⁷³ NN 5/07

⁷⁴ NN 12/02

tradicionalnih uzroka propadanja / degradacije i promjenjivih socijalnih i gospodarskih uvjeta.

Misija UNESCO-a je poticanje zemlja članica (odnosno onih zemalja koje su ratificirale konvenciju), za određivanje mjesta i spomenika na njihovom nacionalnom teritoriju koja bi se uvrstila u Popis svjetske baštine, s ciljem uspostave planova upravljanja i sustava izvješćivanja o stanju očuvanja kulturnih dobara svjetskog značaja. Pritom UNESCO pruža tehničku pomoć i stručno usavršavanje te hitnu pomoć kulturnom dobru u neposrednoj opasnosti, te potiče sudjelovanje lokalnog stanovništva i šire javnosti u očuvanju kulturne i prirodne baštine te na taj način potiče međunarodnu suradnju u očuvanju svjetske kulturne i prirodne baštine.⁷⁵

Odbor svjetske baštine je glavno tijelo zaduženo za provedbu Konvencije. Za upis kulturnog dobra na Popis svjetske baštine kao i za pružanje međunarodne pomoći u okviru fondova Svjetske baštine razvili su se precizni kriteriji. Odbor svjetske baštine sastaje se jednom godišnje, a sastoji se od predstavnika iz 21 države stranke Konvencije koje bira njihova Generalna skupština, odgovoran je za provedbu Konvencije o svjetskoj baštini, definira korištenje fonda Svjetske baštine i dodjeljuje financijsku pomoć na zahtjeve država stranaka, odlučuje o upisu u Popis svjetske baštine, ispituje izvješća o stanju očuvanja upisanih svojstava te traži od država potpisnica da poduzmu mjere kod nepravilnog upravljanja.

Fond za zaštitu svjetske kulturne i prirodne baštine od izuzetne univerzalne vrijednosti, nazvan je "Fond svjetske baštine" te je osnovan u članku. 15. Konvencije o svjetskoj baštini. Izvor njegova financiranja najvećim dijelom čine doprinosi država stranaka Konvencije i dobrovoljnih doprinosa. Drugi značajni izvori financiranja čine nakladnička djelatnost i donacije pojedinih država za potporu određenih projekata.

Kako bi nepokretno kulturno dobro bilo upisano na Popisu svjetske baštine mora zadovoljavati najmanje jedan od deset kriterija:

- predstavljati remek-djelo ljudskog kreativnog genija;
- pokazati važnu razmjenu ljudskih vrijednosti, u određenom vremenskom razdoblju ili unutar kulturnog područja svijeta, na razvoj arhitekture ili tehnologije, monumentalne umjetnosti, urbanističko planiranje ili krajobrazni dizajn;

⁷⁵ Službene stranice UNESCO dostupno na <https://whc.unesco.org/en/about/>, preuzeto 20.07.2018.

- da nose jedinstveno ili barem izuzetno svjedočanstvo kulturnoj tradiciji ili civilizaciji koja živi ili je nestala;
- biti izvanredan primjer nekog tipa građevinskog ili tehnološkog ansambla ili krajolika koji ilustrira značajnu pozornicu u povijesti čovječanstva;
- biti izvanredan primjer tradicionalnog ljudskog naselja, korištenja zemljišta ili korištenja mora koji je reprezentativan za kulturu (ili kulture) ili ljudsku interakciju s okolinom pogotovo kada je postala ranjiva pod utjecajem nepovratne promjene;
- biti izravno povezan s događajima ili žive tradicije, s idejama ili s uvjerenjima, s umjetničkim i književnim djelima od izuzetne univerzalne važnosti. (Odbor smatra da bi se ovaj kriterij trebao koristiti u kombinaciji s drugim kriterijima);
- sadržavati superlativne prirodne pojave ili područja izuzetne prirodne ljepote i estetske važnosti;
- biti izvanredni primjeri koji predstavljaju glavne etape povijesti Zemlje, uključujući zapis o životu, značajne geološke procese u razvoju oblika zemljišta ili značajne geomorfne ili fiziografske značajke
- biti izvanredni primjeri koji predstavljaju značajne ekološke i biološke procese u evoluciji i razvoju kopnenih, slatkovodnih, priobalnih i morskih ekosustava i zajednica biljaka i životinja
- sadržavati najznačajnija prirodna staništa za očuvanje biološke raznolikosti na licu mjesta, uključujući i one koje sadrže prijetne vrste izvanredne univerzalne vrijednosti sa stajališta znanosti ili očuvanja.

Kriteriji nisu definitivni, već se mijenjaju kroz vrijeme ovisno o evoluciji samog pojma Kulturne baštine. Samo zemlje koje su potpisale Konvenciju o svjetskoj baštini mogu podnijeti nominacije za uvrštavanje baštine na Popis svjetske baštine.⁷⁶

⁷⁶ Preparing World Heritage Nomination, second edition, UNESCO, 2011., Str.17

2.3.1. Proces Pristupnog popisa (*Tentative list*)

UNESCO potiče članice da predaju svoje Pristupne liste (*Tentative list*) za svojstva koja smatraju kulturnom i / ili prirodnom baštinom izuzetne univerzalne vrijednosti i stoga su pogodna za upis na Popis svjetske baštine. Pristupni popis trebao bi biti ispunjen uz sudjelovanje širokog raspona dionika, uključujući upravitelje mjesta, lokalne i regionalne vlasti, lokalne zajednice, nevladine udruge i druge zainteresirane strane i partnere.

Zatim države članice podnose popis prijedloga u Odbor svjetske baštine, barem godinu dana prije podnošenja bilo kakve nominacije. Države potpisnice potiču se da preispitaju i ponovo dostave svoj Pristupni popis u roku od najmanje svakih deset godina.⁷⁷

Države članice se traže da dostave svoje Pristupne popise pomoću formata za podnošenje privremene liste, na engleskom ili francuskom jeziku, koji sadrži naziv svojstava, njihov zemljopisni položaj, kratki opis svojstava i opravdanost njihove izuzetne univerzalne vrijednosti.⁷⁸

⁷⁷ Preparing World Heritage Nomination, second edition, UNESCO, 2011., Str.17.

⁷⁸ Službene stranice UNESCO, dostupno na <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/> , preuzeto 10. 07. 2018.

TENTATIVE LIST SUBMISSION FORMAT

STATE PARTY:**DATE OF SUBMISSION:****Submission prepared by:**

Name:

E-mail:

Address:

Fax:

Institution:

Telephone:

Name of Property:**State, Province or Region:****Latitude and Longitude, or UTM coordinates:****DESCRIPTION:****Justification of Outstanding Universal Value:***(Preliminary identification of the values of the property which merit inscription on the World Heritage List)***Criteria met** [see Paragraph 77 of the Operational Guidelines]:*(Please tick the box corresponding to the proposed criteria and justify the use of each below)*

(i)	(ii)	(iii)	(iv)	(v)	(vi)	(vii)	(viii)	(ix)	(x)
-----	------	-------	------	-----	------	-------	--------	------	-----

Statements of authenticity and/or integrity [see Paragraphs 78-95 of the *Operational Guidelines*]:**Comparison with other similar properties:***(The comparison should outline similarities with other properties on the World Heritage List or not, and the reasons that make the property stand out)*

- The Tentative List submission format is available from the UNESCO World Heritage Centre and at the following Web address: <http://whc.unesco.org/en/tentativelists>
- Further guidance on the preparation of Tentative Lists can be found in Paragraphs 62-67 of the Operational Guidelines.
- An example of a completed Tentative List submission format can be found at the following Web address: <http://whc.unesco.org/en/tentativelists>
- All Tentative Lists submitted by States Parties are available at the following Web address: <http://whc.unesco.org/en/tentativelists>
- The original signed version of the completed Tentative List submission format should be sent in English or French to: UNESCO World Heritage Centre, 7 place de Fontenay, 75352 Paris 07 SP, France
- States Parties are encouraged to also submit this information in electronic format (diskette or CD-Rom) or by e-mail to wh-tentativelists@unesco.org

Slika 9. Primjer dijela obrasca za podnošenje pristupne liste

2.4. Proces prijavljivanja na Popis svjetske baštine

Zahtjev za upisom kulturnog dobra na Popis svjetske baštine može biti podniet samo ako je lokalitet već prisutan na Popisu prijedloga. Svake godine nadležno tijelo države članice identificira, u okviru baštine navedene na Popisu prijedloga, one koje će predložiti za registraciju na Popisu svjetsku baštine. Pristupna dokumentacija mora biti pripremljena u skladu s odredbama Odbora za svjetsku baštinu⁷⁹ prema modelu koji je priložen u Smjernicama i u skladu s indicijama

⁷⁹ Ibidem., str.19

danim u Prilogu 3 istih smjernica. Projektna dokumentacija je osnova za zahtjev pri samoj registraciji u Popisu svjetske baštine.

Model uključuje sljedeće odjeljke:

1. Identifikacija lokaliteta
2. Opis kulturnog dobra
3. Opravdanje za registraciju
4. Konzervatorski status i čimbenici koji utječu na lokalitet
5. Zaštita i upravljanje
6. Praćenje
7. Dokumentacija
8. Adrese nadležnih tijela

Dokument završava s potpisom nadležnog tijela, koje pruža upućujući zahtjev Centru svjetske kulturne baštine, preko Vlade Republike Hrvastke putem Misije RH pri UNESCO-u. Odgovornost za zaštitu lokaliteta moraju biti podijeljene od strane svih dionika uključujući lokalne i regionalne uprave, udruge i neprofitne organizacije i lokalno stanovništvo.⁸⁰

Dokumentacija mora sadržavati:

- Demonstracija izuzetne univerzalne vrijednosti lokaliteta.⁸¹ Potrebno je osigurati jednu studiju koja ističe karakteristike koje čine lokalitet jedinstvenim ili posjeduje izuzetnim univerzalnu vrijednost, u odnosu na kriterije definirane u Smjernicama UNESCO-a.

- Komparativna analiza.⁸² To je detaljna studija koja uspoređuje kulturno dobro sa sličnim nacionalnim i međunarodnim kulturnim dobrima. Ova analiza mora pokazati da dobro koje treba imenovati posjeduje iznimne vrijednosti širom svijeta, a ne samo lokalne ili nacionalne.

- Zahtjevi integriteta, autentičnosti i uvjeti konzervacije.⁸³ Potrebno je ilustrirati uvjete integriteta i autentičnosti prema Smjernicama, kao i uvjete očuvanja predloženog dobra.

- Alati za zaštitu.⁸⁴ Kulturno dobro koje je uključeno u Popis svjetske baštine mora biti adekvatno zaštićeno. Stoga je potrebno provjeriti instrumente zaštite na

⁸⁰ Ibidem, str. 51.

⁸¹ Ibidem, str. 56-58.

⁸² Ibidem, str. 32, 67.

⁸³ Ibidem, str. 87, 127-129.

snazi na nacionalnoj ili lokalnoj razini, također u svrhu utvrđivanja *buffer zona*⁸⁵ dobra.

Nadležno tijelo države članice provjerava uvjete potpunosti zahtjeva. Ako je potrebno, također možete zatražiti daljnje dopune i pomoć. Popis prijedloga periodički se ažurira s daljnjim zahtjevima za upis koji se šalju u Odbor svjetske baštine. Registracija lokaliteta na Pristupnom popisu ne znači nužno naknadnu registraciju kulturnog dobra na Popisu svjetske baštine.

⁸⁴ Ibidem, str. 32.

⁸⁵ Preparing World Heritage Nomination, second edition, UNESCO, 2011., str. 32.

Buffer zone su jasno definirane površine koje okružuju kulturno dobro i koje pridonose zaštiti, očuvanju, upravljanju, integritetu, autentičnosti i održivosti izvanredne univerzalne vrijednosti imovine. Iako se *Buffer zone* ne smatraju dijelom upisane imovine, njihove granice i relevantni pristupi menadžmentu trebaju biti ocijenjeni, odobreni i formalno zabilježeni u vrijeme kada ih predlaže država članica.

TENTATIVE LIST (Pristupni popis)

Kako bi nešto bilo upisano u pristupni popis,, ono mora biti upisano od strane država članica kao državno kulturno dobro. Popis svih prijedložnih zaštićenih dobara dostavlja svaka država pojedinačno svakih 5 do 10 godina uz mogućnost ažuriranja popisa u bilo kojem trenutku

NOMINACIJSKI OBRAZAC

U ovoj fazi, država članica određuje koje kulturno dobro sa Privremenog popisa i kada želi uvrstiti u Popis svjetske baštine. Za to kulturno dobro mora izraditi iscrpijući opis sa svom pripadajućom dokumentacijom i kartama.

SAVJETODAVNA TJELA

Imenovanu imovinu neovisno procjenjuju dva savjetodavna tijela koja su ovlaštena Konvencijom o svjetskoj baštini: Međunarodno vijeće za spomenike i mjesta (ICOMOS) i Međunarodna unija za očuvanje prirode (IUCN). Međunarodni centar za proučavanje Očuvanja i restauracije kulturnih dobara (ICCROM) daje stručne savjete o očuvanju kulturnih znamenitosti, kao i o aktivnostima stručnog usavršavanja.

POVJERENSTVO SVJETSKE BAŠTINE

Nakon što je kulturno dobro imenovano i ocijenjeno, na međuvladinoj komisiji svjetske baštine odlučuje se o konačnom upisu

KRITERIJI ODABIRA

Da bi bili uključeni u Popis svjetske baštine, kulturno dobro mora biti od izuzetne univerzalne vrijednosti i zadovoljiti barem jedan od deset kriterija odabira. Do kraja 2004. godine odabrane su svjetske baštine na temelju šest kulturnih i četiri prirodna kriterija.

Danas se na Popisu svjetske baštine nalazi 1092 kulturna i prirodna dobra⁸⁶ iz 167 zemalja, od kojih 10 pripadaju Republici Hrvatskoj:

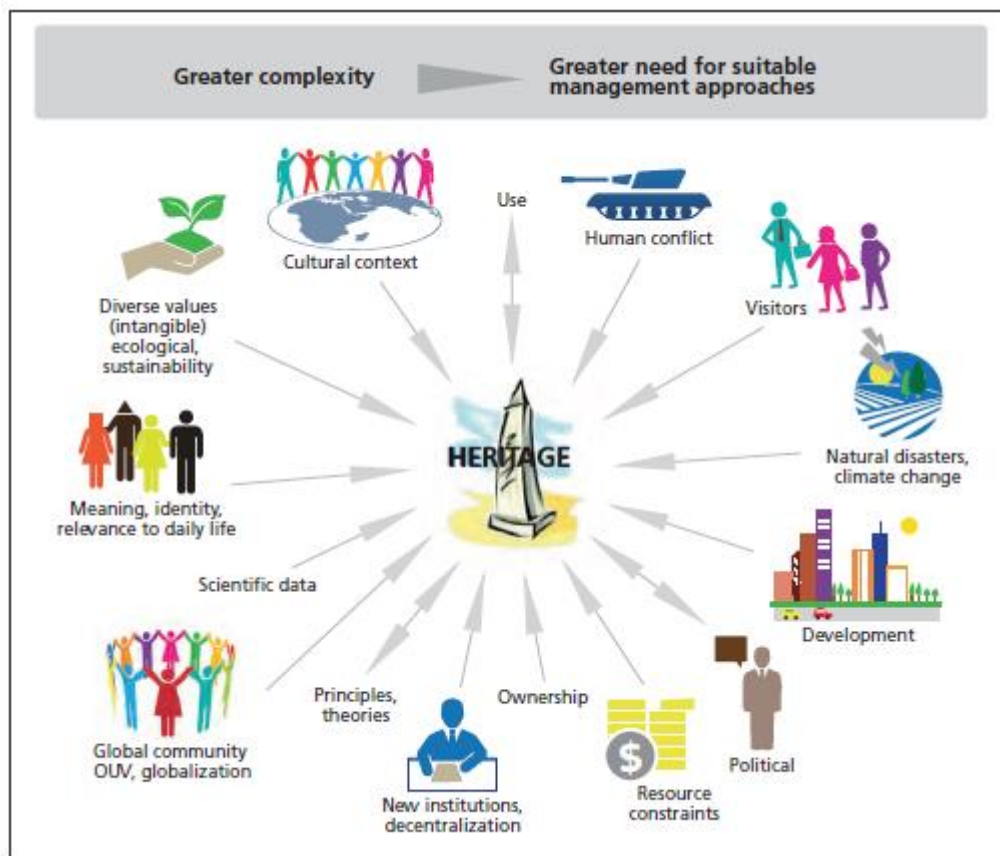
- Povijesni kompleks Splita s Dioklecijanovom palačom (upisano 1979.)
- Stari grad Dubrovnik (upisano 1979.)
- Nacionalni park Plitvička jezera (upisano 1979.)
- Biskupski kompleks Eufrazijeve bazilike u povijesnom centru Poreča (upisano 1997.)
- Povijesni grad Trogir (upisano 1997.)
- Katedrala Sv. Jakova u Šibeniku (upisano 2000.)
- Drevne i primorske bukve šuma Karpata i drugih regija Europe (transgranično dobro- upisano 2007. Godine)
- Starogradsko polje (upisano 2008. kao mješovito, kulturno i prirodno dobro)
- Stećci srednjovjekovnih grobnica *(transgranično dobro- upisano 2016. godine)
- Venecijanski obrambeni sustav u 16. i 17. stoljeća: Stato da Terra - Zapadna država da Mar (transgranično dobro- upisano 2017. godine)

Zanimljiva činjenica, da prema Registru kulturnih dobara RH, Kulturni krajolik Starogradsko polje nema pravni status Kulturnog dobra od nacionalnog značaja iako je u Popisu svjetske baštine.

⁸⁶ Službene stranice UNESCO, dostupno na <https://whc.unesco.org/en/list/>, preuzeto 01.08.2018.

3. PLANOWI UPRAVLJANJA

Razumjevi da naslijeđeno kulturno dobro nije izolirano, odnosno da je dio svakodnevnice i dio okoline koja ima određene društvene, gospodarske, ekološke osobitosti koje utječu na samo kulturno dobro i njegovo značenje, održivo upravljanje kulturnom baštinom podrazumijeva upravljanje u koje su uključeni svi dionici izravno ili neizravno povezani s kulturnim dobrom (lokalna zajednica, regionalna i lokalna samouprava, stručnjaci iz raznih znanstvenih područja i polja, turizam).

Slika 10. Prikaz upravljanja kulturnom baštinom prema UNESCO.⁸⁷

Kao što je istaknuto u prvom poglavlju svatko od dionika⁸⁸ uključenih u upravljanje kulturnom baštinom dodjeljuje određene vrijednosti kulturnom dobru, te su upravo one temelj za utvrđivanje strategija očuvanja i upravljanja.⁸⁹ Utvrđivanje značaja lokaliteta je nužno prije donošenja odluka o upravljanju.⁹⁰

⁸⁷ Managing Cultural World Heritage, Resource Manual, UNESCO, str.15

⁸⁸ U ovom kontekstu, dionici mogu obuhvatiti lokalno i autohtono stanovništvo, vlasnike i upravljače dobrom, vlasti na svim razinama, poslovne interese uključujući turizam, i nevladine organizacije.

⁸⁹ Managing Cultural World Heritage, Resource Manual, UNESCO, str.26

⁹⁰ Heritage Council of Victoria, *Conservation Management Plans: Managing Heritage Places, A Guide*, dostupno na

Učinkovit participativni pristup koji pruža uzajamne koristi kulturnom dobru i zajednici ovisi o razumijevanju:

- Tko sudjeluje u odlučivanju, procjeni, planiranju, provedbi i ocjenjivanju procesa i kako,
- Tko pridonosi iskustvima, znanjima i vještinama i kako,
- Tko ima ekonomske, socio-kulturalne i psihološke koristi i kako.

Kako bi se naglasila važnost adekvatnog upravljanja baštinom 2002. tijekom 26. sjednice, Odbor Svjetske baštine usvojio je Izjavu u Budimpešti upućujući poziv svim partnerima da podupiru očuvanje svjetska baštine kroz temeljne strateške ciljeve, pokušavajući osigurati pravednu ravnotežu između očuvanja, održivosti i razvoja. Tako bi kulturna dobra svjetske baštine mogla biti zaštićena kroz odgovarajuće aktivnosti koje će pridonijeti socio-ekonomskom razvoju i kvaliteti života lokalne zajednice; kroz komunikacijske strategije, obrazovanje, istraživanje, obuku i svijest; sa aktivnim uključivanjem lokalnih vlasti, na svim razinama, u identifikaciji, zaštiti i upravljanju imovinom svjetske baštine.⁹¹ Svaka nacionalna i lokalna stvarnost mora identificirati najprikladniju konfiguraciju za ovaj alat, u svjetlu postojećeg zakonodavstva i specifičnih situacija.

Plan upravljanja kao dokument stoga razmatra lokalitet- kulturno dobro kao aktivno mjesto za proizvodnju suvremene kulture širenjem koncepta mjesta očuvanja povijesne kulture.⁹² Plan upravljanja tako definira učinkovit model za upravljanje povijesnih, kulturnih i ekoloških resursa, koji mogu orijentirati izbore urbanog i ekonomskog planiranja područja, očuvanje kulturnog dobra i poboljšanje orijentirano na razvoj specifičnih resursa teritorija.

Stoga se ne smiju odvajati konzervatorske aktivnosti od valorizacije, pošto samo integrirano planiranje može osigurati skladno upravljanje po načelu održivosti kulturne baštine. Planovi upravljanja nisu točno definirani u svom sadržaju, no kad mislimo na planove upravljanje kulturne baštine oni bi trebali sadržavati procese zaštite i razvoja, u kojem su se složili svi dionici vezani za kulturno dobro kako bi postigli uravnotežen odnos između očuvanja i razvoja.

https://www.heritage.vic.gov.au/__data/assets/pdf_file/0021/61545/CMP_Guide_1278369664770.pdf (10.07.2018.), str. 9.

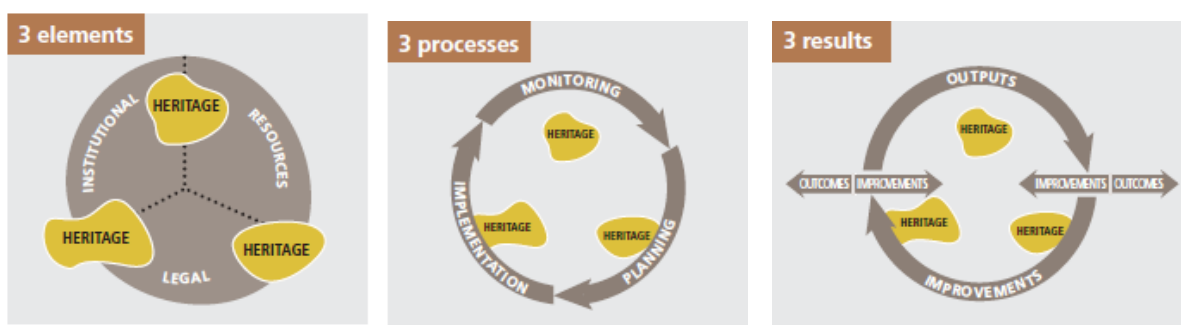
⁹¹ Managing Cultural World Heritage, Resource Manual, UNESCO, str.26.

⁹² Preparing World Heritage Nomination, second edition, UNESCO, 2011., str.17, 22, 23.

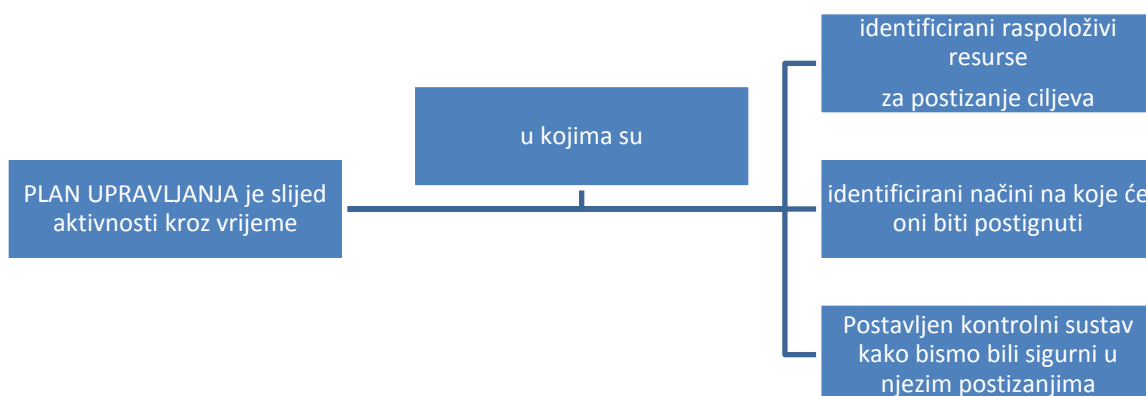
3.1. Procesi izrade plana upravljanja

Prema World Heritage Resource Manual - Managing Cultural World Heritage / Priručniku za Svjetsku baštinu – Upravljanje Svjetskom kulturnom baštinom postoje devet sastavnica koje su zajedničke svim planovima upravljanja:

- 3 elementa: Zakonodavni okvir, institucionalni okvir i resursi (ljudski, financijski i intelektualni) koji su potrebni da bi sustav funkcionirao,
- 3 procesa: Planiranje, provedba i nadziranje,
- 3 rezultata: ostvareni ciljevi (outcomes), rezultati (outputs) i unaprjeđenja sustava upravljanja.⁹³

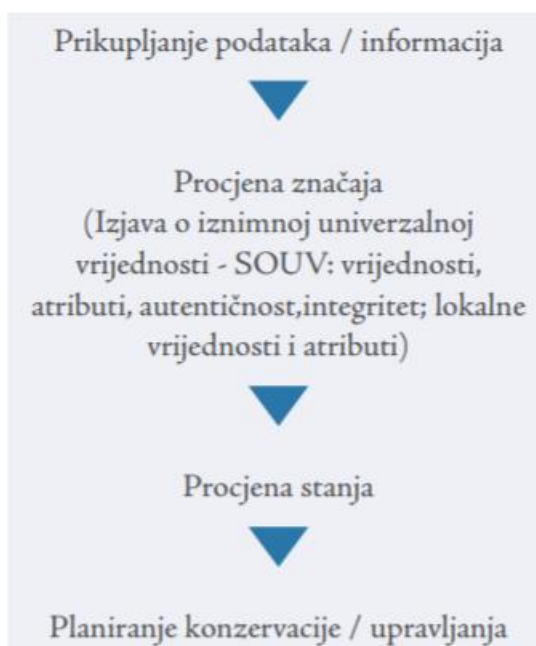
Slika 10. Elementi sistema upravljanja. Izvor: Managing Cultural World Heritage., UNESCO Resource Manual, Paris.,2013, str. 54–55.

Slika 11. Plan upravljanja Kulturne baštine je temeljen na strateškim planiranjima.

⁹³ Managing Cultural World Heritage., UNESCO Resource Manual, Paris.,2013, str. 53.

Dole navedena shema može se provesti u fazi planiranja na sva kulturna dobara, ona označava pristup planiranju kulturne baštine „utemeljenom na vrijednostima“.⁹⁴

Slika 12. Planiranje upravljanja UNESCO-ovim lokalitetima Svjetske baštine Smjernice za izradu, provedbu i nadzor planova upravljanja, priručnik projekta EX.PO AUS.

Postoji i međutim jedna predfaza planiranja u kojoj se postavlja osnova i postiže konsenzus o ciljevima procesa planiranja upravljanja svih zainteresiranih strana. Ona treba biti odobrena od nadležne institucije i zahtijeva dozvolu vlasnika ili skrbnika dobra. Plan upravljanja može naći poticaj iz bilo koje razine, što je presudno kako bi se osiguralo ravnopravno sudjelovanje zainteresiranih strana i razvio osjećaj vlasništva nad procesom i planom kao njegovim rezultatom.⁹⁵ Tim koji vodi planiranje Plana upravljanja mora dobro poznavati postojeći sustav upravljanja koji se primjenjuje na određenom dobru (ili dobrima). U ovoj se fazi odlučuje o 3 gore navedenim elementima i njihovoj ulozi u prihvaćanju ciljeva.

Faza predplaniranja mora prvo opisati područje projekta (u ovom slučaju dobro ili dobra na koje se proces planiranja odnosi i početni pregled ciljeva koje treba

⁹⁴ Prema Managing Cultural World Heritage, Resource Manual, UNESCO, str.26 i Conservation Management Plans: Managing Heritage Places, A Guide, Heritage Council of Victoria,2010, str.8

⁹⁵ Planiranje upravljanja UNESCO-ovim lokalitetima Svjetske baštine Smjernice za izradu, provedbu i nadzor planova upravljanja, priručnik projekta EX.PO AUS- Extension of Potentiality of Adriatic UNESCO sites, Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, 2013, .dostupan na <http://www.expoaus.org/publication-andquotmanagement-planning-of-the-unesco-world-heritage-sitesandquot-no39> , preuzeto 31.07.2018.) , str. 32.

*ostvariti). Kada se uz područje projekta utvrde i vremenski okvir i proračun, može se početi s raspoređivanjem ljudskih i financijskih resursa.*⁹⁶

Prikupljanje podataka je prva faza procesa planiranja. Informacije su potrebne za procjenu vrijednosti, za identificiranje atributa koji odražavaju te vrijednosti, za procjenu autentičnosti i integriteta, za razumijevanje i definiranje dobra i za procjenu stanja sačuvanosti dobra. Prikupljaju se sve postojeće informacije i mogu se izraditi nove.

Druga faza je procjena stanja ili značaja, definiranjem svih vrijednosti kulturnog dobra od strane zainteresiranih stranaka, kao i svih čimbenika koji bi mogli utjecati na kulturno dobro tako da bi se mogle identificirati i osigurati koristi koje lokalne zajednice i društvo u cjelini mogu imati od baštine i drugih povezanih vrijednosti. Tijekom procjene stanja utvrđuju se pozitivni i negativni utjecaji, tekuće i buduće opasnosti i njihov izvor, nalazio se on na samom dobru ili izvan njega. Treba ispitati uzroke ili izvore koji mogu utjecati i na baštinu i na zajednicu.

Treća faza je razvijanje prijedloga te podrazumijeva Izjavu o viziji, ciljeve i akcijski plan. Akcijski plan treba definirati rezultate u pogledu proračuna, aktera odgovornih za provedbu, vremena potrebnog za svaku aktivnost, drugih neophodnih resursa (ljudskih, intelektualnih, organizacijskih i opreme) i redoslijeda provedbe aktivnosti. Drugim riječima, akcijski plan predstavlja glavnu priliku za utvrđivanje prioriteta aktivnosti i boljeg iskorištavanja raspoloživih resursa (može sadržavati razne planove: plan upravljanja posjetom, plan konzervacije, plan upravljanja rizikom od nepogoda ili plan nadzora).⁹⁷

Provedba ili implementacija je drugi proces upravljanja. Učinkovita provedba ovisi o koordiniranju doprinosa svih relevantnih dionika i to zahtijeva posebne vještine. Učinkovita implementacija ovisi o nadzoru interdisciplinarnog tima koji uključuje stručnjake iz svih relevantnih disciplina za probleme koji se rješavaju.⁹⁸

Zadnji proces je monitoring, odnosno praćenje rezultata. Da bi se stvorio "nadzor", podaci koji se mjere i prikupljaju tijekom provedbe moraju biti analizirani

⁹⁶ Planiranje upravljanja UNESCO-ovim lokalitetima Svjetske baštine Smjernice za izradu, provedbu i nadzor planova upravljanja, priručnik projekta EX.PO AUS- Extension of Potentiality of Adriatic UNESCO sites, Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, 2013., str. 34.

⁹⁷ Ibidem, str.45

⁹⁸ Managing Cultural World Heritage, Resource Manual, UNESCO, str. 26 i Conservation Management Plans: Managing Heritage Places, A Guide, Heritage Council of Victoria,2010 str. 88.

tako da postanu informacije (a ne samo podaci), što omogućuje stvarne rezultate u usporedbi s očekivanjima (ciljevi ili ciljevi iz procesa "planiranja"). Krajnji cilj praćenja kulturnog dobra je provjeriti je li vrijednost učinkovito zaštićena. Slijedom toga, pokazatelji, koji bi trebali biti identificirani već u fazi planiranja, trebaju se odnositi na attribute koji prenose vrijednosti, autentičnost i integritet.⁹⁹

U većini slučajeva, za uporabu kulturnog dobro potrebne su neke promjene na njemu.

Tako kulturno dobro može se prenamijeniti u društveno-administrativne svrhe (uredi, knjižnice, arhivi..), u kulturne svrhe (muzeji, edukativni centri...) ili u ekonomske svrhe (hoteli, restorani ...).¹⁰⁰ Upravo bi Plan upravljanja trebao definirati željene promjene nad kulturnim dobrom koje neće ugrožavati samo kulturno dobro. Zaštićena baština koja je upisana u registar Kulturnih dobara RH zahtijeva formalno odobrenje prije nego što se bilo kakve promjene naprave nad dobrom, stoga plan upravljanja treba definirati razne zahvate opravdavajući svrhu.

Plan upravljanja je dokument koji bi trebao pružiti lokalnim vlastima saznanje kako ukomponirati planove prostornog planiranja i kako upravljačka organizacija može pridonijeti, rastu lokalnog gospodarstva, osobito kulturnog turizma.¹⁰¹

Plan upravljanja je:

- fleksibilan alat, koji može osigurati i sačuvati vrijednost kulturnog dobra, kad pričamo o UNESCO-vom Popisu svjetske baštine onda mislimo na izvanrednu univerzalnu vrijednost;
- dokument koji može analizirati promjene koje se pojavljuju ne samo na kulturnoj razini već i u socio-ekonomskom kontekstu kroz uključivanje različitih dionika;
- sredstvo osiguranja učinkovite zaštite i zaštite kulturnog dobra, kako bi se zajamčilo njegovo prenošenje budućim generacijama;
- alat sposoban za promicanje koordiniranih projekata zaštite i valorizacije koji su odobreni od različitih stranaka i tijela koja djeluju na području, koje

⁹⁹ Managing Cultural World Heritage, Resource Manual, UNESCO, str.26 i Heritage Council of Victoria, *Conservation Management Plans: Managing Heritage Places, A Guide*, str. 96.

¹⁰⁰ Jelinčić D. A., *Kultura u izlogu, Kratak vodič za upravljanje kulturnim dobrima*, Meandarmedia, Zagreb, 2010., str.41

¹⁰¹ Managing Cultural World Heritage, Resource Manual, UNESCO, str.26 i Heritage Council of Victoria, *Conservation Management Plans: Managing Heritage Places, A Guide*, str. 20-22.

pridonose očuvanju lokaliteta i za potaknuti optimizaciju resursa i racionalizaciju ekonomskih ulaganja.

Plan upravljanja je stoga koristan alat, ne samo za očuvanje i zaštitu, već i za unapređenje cjelokupne baštine. Stoga Plan upravljanja mora biti dinamičan alat koji povezuje sve dionike na koje se odnosi, prema holističkom pristupu: očuvanje spomenika, upravljanja zemljištem i turističkih tokova, organizacija mobilnosti, trgovine i lokalnih obrta i bilo kojeg aspekta kulturnog i društvene zajednice.

Potrebno je napomenuti da zakonodavstvo RH ne predviđa usvajanje Planova upravljanja kulturnim dobrom, kao što je već u drugom poglavlju vidljivo, potreban je samo za zaštićene krajolike, već je u zakonodavnim okvirima neophodan jedino za kulturna dobra upisana na popisu svjetske baštine UNESCO-a. Svaki zahtjev za upis na Popis svjetske baštine mora stoga priložiti Plan upravljanja u kojem se opisuje kako će izuzetna vrijednost kulturnog dobra biti zaštićena. Primarni cilj Plana upravljanja je upravo osigurati učinkovitu zaštitu baštine, kako bi se osiguralo njegov prijenos budućim naraštajima.¹⁰²

Za izradu planova upravljanja kulturne baštine potrebna su financijska sredstva kojima bi se pokrili troškovi dokumentacije, odnosno troškovi izrade konzervatorske studije i podloge, dokumentiranja i praćenja stanja, izrade planova pojedinih vrsta kulturnih dobara. Znači prije samog početka izrade Plana upravljanja nameću se neproporcionalni trošak u odnosu na neznatnu dobit daleke budućnosti.

¹⁰² Preparing World Heritage Nomination, second edition, UNESCO, 2011., str. 89.

4. PRIMJERI PROCESA ZAŠTITE KULTURNIH DOBARA

Radi zaštite, očuvanja, valorizacije, revitalizacije i prezentacije baštine kao značajnog resursa, potrebno je baštinom, kao što smo vidjeli, planirano upravljati. Jedan od alata upravljanja je prostorno planiranje. Prostornim uređenjem se osiguravaju uvjeti za korištenje, zaštitu i upravljanje prostorom, što su pretpostavke za društveni i ekonomski razvoj, zaštitu okoliša te zaštitu i racionalno korištenje prirodnih i kulturnih dobara.¹⁰³

Premisa ovog procesa zaštite kulturnih dobara je Konzervatorska podloga. Konzervatorska podloga je stručna dokumentacija koja sadrži grafički i tekstualni dio, a obuhvaća identifikaciju, analizu stanja, valorizaciju i mjere očuvanja kulturno-povijesnih vrijednosti na području obuhvata.¹⁰⁴ Konzervatorska podloga izrađuje se na zahtjev jedinice lokalne samouprave, a prema važećim propisima ugrađuje se u sve vrste prostornih planova. One uključuju inventarizaciju prostora svih zaštićenih kulturnih dobara kao i onih koja se predlažu za zaštitu, njihovu valorizaciju, te sustav mjere zaštite.¹⁰⁵

Konzervatorska podloga je jedna od nužnih sektorskih studija za izradu prostorno-planske dokumentacije jednog područja. Izrađuje se u suradnji sa konzervatorskim odjelima. Do 1999. godine djelatnici konzervatorskih odjela su izrađivali konzervatorske podloge, međutim danas to rade licencirane osobe od strane Ministarstva kulture. Ona sadržava sve javne prikupljene pisane izvore, kartografsku dokumentaciju, fotodokumentaciju vezanu za razne kulturno-povijesne građevine obuhvata područja. Tako se na konzervatorskoj podlozi, navode već registrirane građevine Registra kulturnih dobara, te se identificiraju nove građevine od kulturno-povijesne vrijednosti. U terenskom se radu prikupljaju informacije stručnog i znanstvenog karaktera o aktualnom stanju elemenata, lokaliteta i pojedinih struktura u prostoru. Smjernicama su određeni opći i posebni uvjeti zaštite, građenja i uređenja prostora, povijesnih cjelina naselja i pojedinih elemenata kao i njihova valorizacija.¹⁰⁶ Znači, svaka jedinica lokalne samouprave, koja na svom području ima

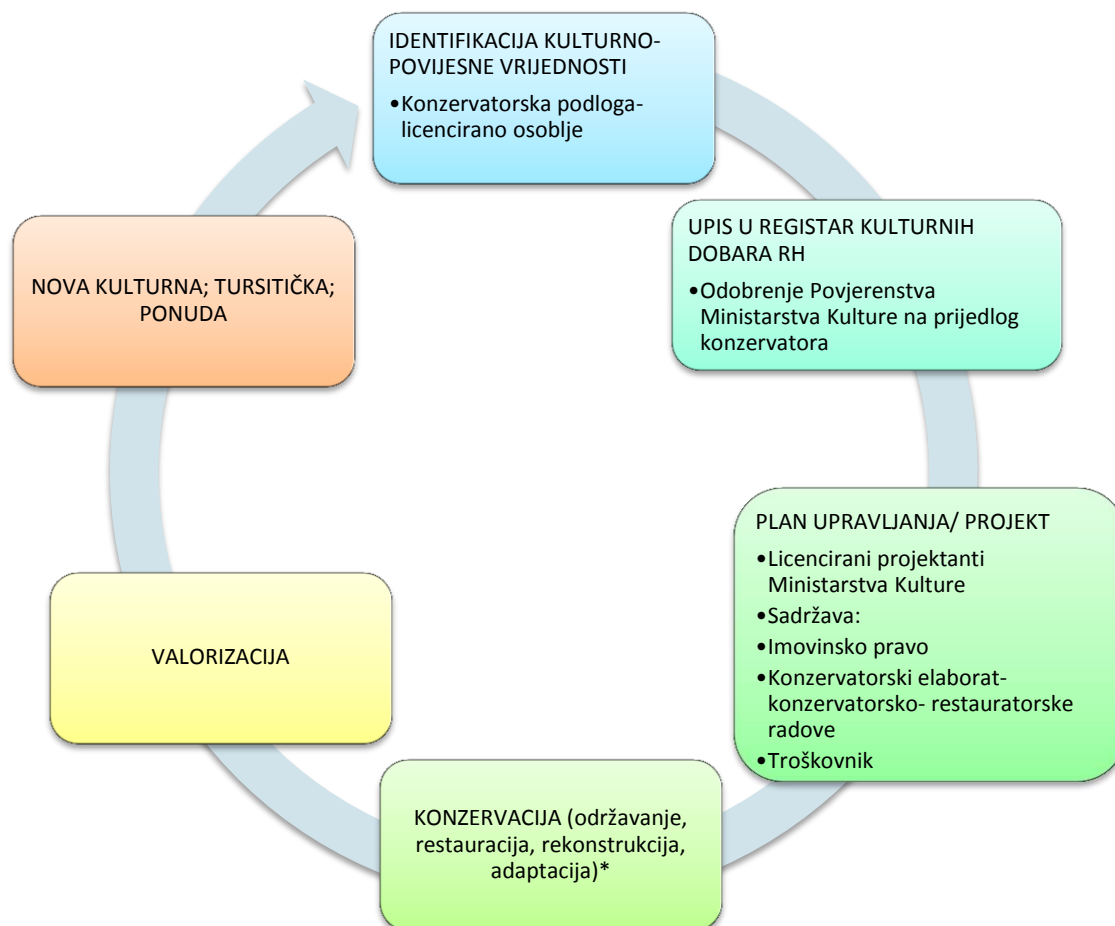
¹⁰³Radman Z., Prirodna i kulturna baština u prostornim planovima i sudjelovanje građana u javno-političkom procesu, Godišnjak Titius, Vol 6-7, No. 6-7, 2014, str.500

¹⁰⁴ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, NN 152/14, čl.6, točka. 11.

¹⁰⁵ Izvješće o stanju u prostoru Republike Hrvatske 2008.-2012., str. 147.

¹⁰⁶ Mavar Z., Tusun M., Konzervatorska istraživanja kao podloga za razvoje planove Ivanić Grada, Međunarodni znanstveno-stručni skup, 2011., dostupno na

kulturno-povijesne vrijednosti, za izradu Plana prostornog uređenja mora izraditi konzervatorsku podlogu koju javnopravno tijelo, u ovom slučaju konzervatorski odjel, usuglasi.¹⁰⁷

Slika 13. Proces zaštite kulturnih dobara, izradila autorica.

http://www.ecovast.hr/dokumenti/publikacije/lvanic2009/43_Mavar_Tusun.pdf preuzeto 02.07.2018., str.4

¹⁰⁷ Zakon o prostornog uređenja NN 65/2017, čl. 86, stavka 2.

*Prema ICOMOS-ovoj Burra povelja, dostupna na <https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf> preuzeto 02.07.2018.

Gore naveden idejni dijagram predstavlja jedan dinamičan ciklus koji ne odgovara uvijek procesima kojima se susrećemo u realnošću. Kroz ovaj istraživački dio rada, htjela sam prezentirati primjere dobre i loše prakse s kojima se susreću stručnjaci za zaštitu kulturnih dobara, kao i vlasnici i korisnici istih. Prezentiran je jedan primjer za svaku vrstu nepokretne kulturne baštine.

4.1. Arheološka baština

Arheološka istraživanja provode se sukladno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i Pravilniku o arheološkim istraživanjima.¹⁰⁸ Arheološka istraživanja u smislu Pravilnika podrazumijevaju:

- arheološka iskopavanja: sustavno iskopavanje, zaštitno iskopavanje, revizijsko iskopavanje, probno iskopavanje i arheološki nadzor,
- arheološke preglede terena: rekognosciranje i reambulacija,
- nedestruktivne metode (geofizička istraživanja, aeroarheologija...)¹⁰⁹

Iako arheologiju ne vidimo golim okom, već se ona otkriva tek tijekom građevinskih radova, prema Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, članku 45. stvar je veoma jasna:

Ako se pri izvođenju građevinskih ili bilo kojih drugih radova koji se obavljaju na površini ili ispod površine tla, na kopnu, u vodi ili moru naiđe na arheološko nalazište ili nalaze, osoba koja izvodi radove dužna je prekinuti radove i o nalazu bez odgađanja obavijestiti nadležno tijelo.

Po primitku obavijesti iz stavka 1. ovoga članka, a najdulje u roku od tri dana od primitka obavijesti nadležno će tijelo, ako to ocijeni potrebnim, rješenjem odrediti mjere osiguranja i zaštite nalazišta i nalaza, a može donijeti i rješenje o privremenoj obustavi daljnjih radova.

U današnje vrijeme, rijetko se uspije bagerom iznenaditi konzervatore koji poznaju svu literaturu vezanu za stare iskope i lokacije, stoga, kao što je već prije napomenuto, konzervatorska podloga je idealan dokument koji upravo predviđa ovakve lokaliteta na temelju izvora i arheološkog pregleda terena.

¹⁰⁸ NN 102/10.

¹⁰⁹ Službene stranice Ministarstva kulture, dostupno na <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=1728>, preuzeto 03.07.2018.

Arheološko istraživanje može se obaviti samo na temelju odobrenja (rješenja), koje izdaje nadležni konzervatorski odjel Ministarstva kulture na čijem je području arheološko nalazište ili nalaz.¹¹⁰

Važno je napomenuti da u slučaju pronalazjenja lokaliteta sa arheološkim ostacima više nije zadovoljavajući građevinski tim koji se u tom trenutku nalazi na terenu, već arheolozi, restauratori i licencirani izvođači Ministarstva kulture stupaju na teren, a o trošku investitora.¹¹¹ Ako lokalitet nije od velike važnosti, kako bi ga se sačuvalo, i zbog financijskih nedostataka, nakon istraživanja i dokumentiranja, opet ga se pokriva, no ta mjestu nije moguće graditi više osim ako se isti konzervirani lokalitet ne uvrsti u sam arhitektonski projekt odobren od strane konzervatora.

Kod sustavnih istraživanja arheoloških lokaliteta, istraživanja koja imaju lokalnu vrijednost, koja su upisana u Registar kulturnih dobara, izrađuju se projekti koji će, uz daljnje istraživanje konzerviranje, valorizirati i osmisliti nove sadržaje na samom lokalitetu kako bi publika mogla razviti svijest o važnosti kulturnih dobara.

Primjere na području Istarske županije imamo mnoge, svakako se ističe arheološki lokalitet Vižula u Medulinu koji zahvaljujući prepoznavanju vrijednosti lokaliteta od strane mještana i lokalne samouprave pruža mogućnost oživljavanja kulturne baštine i njegovu turističku valorizaciju.

	Medulin, Ostaci rimske vile i Poluotok Vižula i privlaka Burle	
	Oznaka dobra	RRI-237 (RRI-444)
	Pravni status	zaštićeno kulturno dobro
	Vrsta	nepokretno kulturno dobro - pojedinačno
	Klasifikacija	arheološka baština

¹¹⁰ Pravilnik o arheološkom istraživanju, NN 102/10.

¹¹¹ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Čl.46

	Općina/grad	Medulin
Opis dobra	<p>Na poluotoku Vižula kod Medulina nalazi se prostrana i raskošna ladanjska rimska vila, na površini oko 600 m u dužinu. U dosadašnjim istraživanjima istražene su pojedine prostorije od kojih su neke imale mozaičke podove. Pristanišni uređaji nalazili su se na sjevernoj i južnoj strani poluotoka. Na južnoj strani pronađeni su grobovi. Na sjevernoj strani pronađeni su nalazi keramike koji upućuju da se tu nalazilo neolitsko naselje iz mlađe faze starijeg neolita koje se datira oko 4000 g. pr. Kr.¹¹²</p>	

Vižula je arheološki lokalitet kraj Medulina, smješten u srcu Medulinskog zaljeva, površine 25 ha, naseljen je od neolitika do ranoga srednjeg vijeka. Razni putopisci i humanisti Pietro Coppo (1540.g.), Prospero Petronio (1681.g.), Gian Rinaldo Carli (18.st.) i Piero Kandler (19.st.) uočavali su monumentalne značajne ruševinske ostatke arheološko-spomeničkog kompleksa na poluotoku.

Godine 1969. Arheološki muzeja Istre iz Pule iskopava i istražuje dio neolitičkog naselja (kolibe od šiblja, oblijepljene zemljom i blatom), a fragmenti keramike i dijelovi posuđa datiraju naselje u mlađi stupanj starijega neolitika.

Godine 1995. usvojen je i potpisan od strane Općine Medulin „Projekat kulturno-povijesnog i arheološkog istraživanja i zaštite kulturne i prirodne baštine Općine Medulin“ autora V.Girardi-Jurkić, M.Orlić i K.Džin te se prišlo sustavnom arheološkom istraživanju i pokušaju uređenja eko-arheološkog parka Vižula. Od 1995.g. iskopavanje i konzervaciju vrši Međunarodni istraživački centar za arheologiju Brijuni–Medulin Sveučilišta u Zagrebu (V. Girardi Jurkić, K. Džin), kasnije Centar za arheološka istraživanja Instituta Ivo Pilar iz Zagreba. Usporedo s arheološkim istraživanjima na kopnu od 1995.g. provode se i istraživanja u moru od

¹¹² Registar kulturnih dobara RH, dostupno na <https://www.minkulture.hr/default.aspx?id=6212&kdId=329668615>, preuzeto 03. 07. 2018.

strane Državne uprave za zaštitu kulturne i prirodne baštine, te kasnije susljedno Hrvatskog restauratorskog zavoda, Odjela za podvodnu arheologiju iz Zagreba (M.Orlić, M.Jurišić, I.Miholjek). Od 2014.g. u suradnji s Ludwig Boltsman Institutom iz Beča, Austrija (N.Doneus) provodi se i prospekcija terena nedestruktivnim metodama s ciljem dobivanja više podataka o ovom arheološkom lokalitetu, što ne isključuje i potvrdu istih konvencionalnim arheološkim metodama.¹¹³

Iako u Registru kulturnih dobara ne piše datum upisa, iz Konzervatorskog odjela u Puli¹¹⁴ saznajemo da je ono upisano 24. ožujka 1970., odmah nakon završetka prve kampanje istraživanja.

Prema službenim Novinama Općine Medulin¹¹⁵ saznajemo da je 2010. godine izrađena Konzervatorska podloga za urbanistički plan uređenja i detaljne planove uređenja koji su prihvaćeni od nadležnog Konzervatorskog odjela u Puli.¹¹⁶

Godine 2011., Općina Medulin izrađuje Izmjene i dopune Prostornog plana uređenja Općine Medulin, u kojem je navedeno: *Na području šume posebne namjene Vižula – arheološko područje planira se uređenje eko arheološkog parka u skladu sa posebnim uvjetima nadležnog konzervatorskog odjela i u skladu sa posebnim propisom o šumama.*¹¹⁷

Strateški plan Općine Medulin 2015-2020. ističe: *„Uređenjem eko arheološkog parka Vižula želi se ostvariti nekoliko ciljeva - zaštititi i valorizirati arheološke nalaze na terenu te floru i faunu od daljnje devastacije i na adekvatan način prezentirati povijesnu, kulturnu i prirodnu baštinu poluotoka, podići svijest lokalnog stanovništva i ostalih posjetitelja o potrebi očuvanja kulturnog nasljeđa i zaštititi okoliša te popularizirati kulturnu baštinu i potrebu za njezinim očuvanjem. Cilj je obogatiti turističku ponudu mjesta Medulin stvaranjem prepoznatljive turističke atrakcije.“*¹¹⁸

¹¹³ Konzervatorski elaborat za arheološke lokalitete Vižula i Burle koji je izradio KAPITEL d.o.o. , dostupno na <http://medulin.hr/wp-content/uploads/2017/12/2016-102-konzervatorski-elaborat.pdf>, preuzeto 03.07.2018.

¹¹⁴ Zahvaljujem Marku Uhaču višem stručnom suradniku Konzervatorskog odjela u Puli na informacijama.

¹¹⁵ Službene novine Općine Medulin, broj 2/2016, članak 353

¹¹⁶ Stručnu konzervatorsku podlogu za izradu UPU-a Medulin, a u njoj se navodi da je za sve radove na ovom području potrebno je zatražiti posebne uvjete zaštite za radove na kulturnom dobru od Konzervatorskog odjela u Puli te prije početka svih zemljanih radova potrebno je ishoditi prethodno odobrenje za radove od Konzervatorskog odjela u Puli.

¹¹⁷ Izmjene i dopune Prostornog plana uređenja Općine Medulin, godina 2011., Urbis 72, dostupno na <http://www.istra->

[istria.hr/fileadmin/dokumenti/prostorni_plan/Ostali/Medulin_PPUO_medulin_02_07_odluka_donosenje.pdf](http://www.istra-istria.hr/fileadmin/dokumenti/prostorni_plan/Ostali/Medulin_PPUO_medulin_02_07_odluka_donosenje.pdf), preuzeto 03. 07. 2018., str. 13.

¹¹⁸ Strateški plan Općine Medulin 2015-2020., str.41

Godine 2016. Općina Medulin daje izraditi Konzervatorski elaborat za Arheološke lokalitete Vižula i Burle,¹¹⁹ u kojem je prikazano stanje i smjernice zaštite u cilju konzervacije, te turističke valorizacije.

Općina Medulin prijavljuje u ožujku 2016. godine Projekt Arheološki park Vižula na Poziv za dostavu projektnih prijedloga „Priprema i provedba Integriranih razvojnih programa temeljenih na obnovi kulturne baštine.“ Ukupna vrijednost projekta je 19.645.579,23 kuna, od čega je iz Europskog fonda za regionalni razvoj odobreno sufinanciranje u iznosu od 16.040.624,19 kuna.¹²⁰ Projekt je prije kandidiranja odobren od strane Konzervatorskog odjela u Puli pošto se radi *in primis* o kulturnom dobru te su se trebale poštivati smjernice i mjere zaštite lokaliteta kao što je to opisano u konzervatorskom elaboratu.

Projekt Arheološki park Vižula odnosi se na integrirano ulaganje u uređenje poluotoka Vižule kao arheološkog parka za posjetitelje, te u razvoj turističkih sadržaja, infrastrukture i sustava upravljanja i promocije temeljenih na kulturnoj baštini. Cilj projekta je doprinijeti održivom društveno-gospodarskom razvoju Općine Medulin kao prepoznatljivom odredištu kulturnog i povijesnog turizma, ulaganjem u obnovu i valorizaciju kulturne baštine. Interpretacijom, zaštitom i revitalizacijom kopnenih i podvodnih arheoloških nalazišta široj će javnosti biti predstavljen arheološki park s atraktivnim kulturno-turističkim i edukativnim sadržajima, poput 3D rekonstrukcije antičke vile.¹²¹

Financiranja su predviđena za zaštitu, obnovu, revitalizaciju i interpretaciju kopnenih i podvodnih arheoloških nalazišta, kao i uređenje i opremanje šetnice za posjetitelje Vižule, te razvoj kulturnih i turističkih sadržaja za posjetitelje utemeljenih na kulturnoj baštini, edukacija o održivom upravljanju i prezentaciji kulturne baštine, te brendiranje, marketing i promocija Arheološkog parka Vižule i destinacije.

Općina Medulin nositelj je i prijavitelj ovoga projekta, a partneri na projektu su Turistička zajednica Općine Medulin, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Sveučilište

¹¹⁹ Konzervatorski elaborat za arheološke lokalitete Vižula i Burle izradio je KAPITEL d.o.o. , dostupno na <http://medulin.hr/wp-content/uploads/2017/12/2016-102-konzervatorski-elaborat.pdf>, preuzeto 03. 07. 2018.

¹²⁰ Službene stranice Općine Medulin, dostupno na <http://medulin.hr/arheoloski-park-vizula/>, preuzeto 03. 07. 2018.

¹²¹ Službene stranice Hrvatskog restauratorskog zavoda, dostupno na <http://www.h-r-z.hr/index.php/djelatnosti/razvojni-i-medjunarodni-projekti/arheoloski-park-vizula> , preuzeto 03. 07. 2018.

Jurja Dobrile u Puli – Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Hrvatski restauratorski zavod te Javna ustanova Kamenjak.

Slika 14. Idejno rješenje projekta, preuzeto sa službenih stranica Općine

Slika 15. Informativne table na Vižuli.

Izvor: <https://triprabbits.com/hr/arheoloski-park-vizula-medulin-hrvatska-znamenitosti-atraktivne/>

Projekt je započeo 1. rujna 2017. godine a predviđeni završetak je 2019. godine kada je predviđena realizacija prvog uređenog arheološkog parka u Istri.¹²² Plan upravljanja arheološkim lokalitetom je u fazi pripreme te će biti neophodan za

¹²² Zhvaljujem Ani Žufić, Višoj stručnoj suradnici za mjesnu samoupravu i medije Općine Medulin na informacijama.

daljnje održivo upravljanje ovim kulturnim dobrom za daljnju zaštitu i očuvanje kao i istraživanje.¹²³

4.2. Pojedinačna kulturna dobra

Pojedinačna nepokretna kulturna dobra su građevine ili kompleksi građevina koje imaju izrazit povijesni, umjetnički, znanstveni, društveni ili tehnički značaj. To su:

- Javne građevine i kompleksi: stambene građevine, građevine javne namjene, zanatske i industrijske, inženjerske, komunalne građevine i komunalni sustavi, poslovne i građevine poljoprivrednog gospodarstva.
- Obrambene građevine i kompleksi: fortifikacijski kompleksi, utvrde, baterije, uporišta, vojne nastambe, spremišta oružja, stražarnice, zapovjedna mjesta.
- Sakralne građevine i kompleksi: građevine za vjerske potrebe (crkve, hramovi, sinagoge), redovnički kompleksi (samostani i manastiri), kalvarije, poklonci, pilovi.
- Memorijalne građevine i kompleksi: građevine povezane s povijesnim ili kulturno-povijesnim događajima i ličnostima, grobne i pogrebne građevine, spomen-ploče.
- Urbana oprema: arhitektonsko-skulpturalne građevine, javna plastika.

Na području Istarske županije, prema Registru kulturnih dobara RH, u kategoriji „profana graditeljska baština“ nalazimo 81 registriranih dobra od kojih su najzastupljeniji oni u Puli.

Primjer koji ovom prilikom ističem od nacionalnog je značaja, svim puležanima drag Amfitatar. Simbol i brend Pule i njenih stanovnika.

¹²³ Projektom Arheološki park Vižula bit će istražen i konzerviran tek manji dio poluotoka, odnosno arheološkog nalazišta.

	Pula, Amfiteatar	
	Oznaka dobra	N-9
	Pravni status	kulturno dobro od nacionalnog značenja
	Vrsta	nepokretno kulturno dobro - pojedinačno
	Klasifikacija	profana graditeljska baština
	Općina/grad	Pula
	Vrijeme nastanka	1. st.
Opis dobra	<p>Amfiteatar ("Arena") predstavlja jedan od najvrjednijih spomenika iz rimskog vremena u Puli. Smatra se da je najstariji amfiteatar podignut u Augustovo vrijeme, proširen za vrijeme cara Klaudija, dok izgled današnjeg potječe iz vremena Tita Flavija Vespazijana (79.-81. posl.Kr.). Najsačuvaniji je vanjski zidni plašt elipsoidnog tlocrta i dio podzemnih prostorija. Vanjski plašt građen kamenom iz lokalnih kamenoloma, a sastoji se od po 72</p>	

	<p>otvora na prizemlju, prvom i drugom katu. Elipsoidni plašt uokviruju četiri konstrukcije («kule») u kojima su se nalazili dodatni sistemi drvenih stepenica koje su olakšavale pristup sjedećim mjestima u gornjim dijelovima gledališta.¹²⁴</p>
--	--

Konzervatorski zavod u Rijeci upisuje 1956. godine Amfiteatar kao pojedinačni spomenik kulture "nulte," kategorije, te je 1961. godine upisan u Registar nepokretnih spomenika kulture Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Rijeci.¹²⁵ Kao spomenik kulture podliježe je svim zakonima i propisima prostornih uređenja države, regije pa tako i Grada Pule.

Od 1961. godine Arheološki muzej Istre (u danjem tekstu AMI) bio je imalac amfiteatra,¹²⁶ te je kao takav bio zadužen za očuvanje spomeničkog kompleksa u neukorijenjenom i izvornom stanju, mjera održavanja, sprječavanje bilo kojih radnji koje bi naštetili njegovoj spomeničkoj vrijednosti, te same revitalizacije s ciljem osiguranja sredstava za očuvanje spomenika i njegova istraživanja.

AMI je bio dužan iz prikupljenih sredstva na osnovi redovitih turističkih posjeta amfiteatru snositi troškove čuvanje i redovnog održavanja te provoditi propisane mjere zaštite.¹²⁷ Moguće je bilo sklapati posebne ugovore sa drugim korisnicima spomenika za posebne namjene amfiteatra¹²⁸ kako bi se osigurala sredstva za redovno održavanje.

Godine 1969. AMI obnavlja podrume Amfiteatra gdje postavlja stalnu izložbu muzejskih eksponata „Vinogradarstvo i maslinarstvo Istre u antici“.¹²⁹

¹²⁴ Registar kulturnih dobara RH, dostupno na <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212&kdId=329668844>, preuzeto 03. 07. 2018.

¹²⁵ Jurković, M., Utemeljenjem i djelovanje odbora za zaštitu, održavanje i korištenja amfiteatra skupštine Općine Pule u Histria Antiqua 9/2003, str. 197

¹²⁶ Jurković M., Utemeljenje i djelovanje odbora za zaštitu, održavanje i korištenje Amfiteatra skupštine grada Pule u Histria Antiqua 9/2003, str.197.

¹²⁷ Odluka o korištenju, upravljanju, zaštiti i revitalizaciji amfiteatra u Puli/ SI.novine ZOR, br.23/1984, u Histria Antiqua 9/2003, str.210

¹²⁸ Posebne namjene korištenja Amfiteatra smatraju se održavanje kulturnih priredbi i manifestacija svake vrste, sportskih takmičenja i drugih manifestacija javnog karaktera kao i organizaciji trgovačke-ugostiteljske djelatnosti

¹²⁹ Vidulin Š., Nužnost i uvjetovanost zaštite i revitalizacije amfiteatra u Puli, u Histria Antiqua 9/2003, str. 188.

Amfiteatar je dva puta kandidiran na UNESCO-vom Popisu svjetske baštine. Godine 1996. kao pojedinačni spomenik i 1999. godine u proširenom izdanju kao dio Antičke Pule. Nakon nominacije i obavljenih konzultacija 1997. godine Ured Komiteta za Svjetsku baštinu UNESCO-a povukao je dokumentaciju jer je bila nepotpuna, odnosno prema uputama ICOM- a bilo je potrebno izraditi komparativne studije s drugim rimskima amfiteatrima u svijetu,¹³⁰ iako je kvaliteta očuvanosti Amfiteatra izvrsna (do onda je bio upisan samo jedan Amfiteatar kao pojedinačni spomenik na Popisu svjetske Baštine, onaj iz El Djema (Tunis), dok je na primjer Rimski Kolosej bio upisan u cjelini s drugim spomenicima antičkog rima, kao dio ruševina antičkog Rima. Iako bolje očuvan od El Djema, stav ICOM-a je bio da bi bilo veoma neoprezno da se samo po tome upiše u Popisu, već bi komparativna studija o amfiteatrima trebala dokazati inovativnost u dizajnu i izgradnji i ulogu u povijesnom razvoju ove vrste spomenika (Prilog 1).

Godine 1999. proširena je nominacija Amfiteatra na još sedam spomenika starogradske jezgre Pule (Prilog 2) no 2000. godine povlači se kandidatura od strane Države.¹³¹

Danas je u Vlasničkom listu Grada Pule upisan Amfiteatra.¹³² Upravljanje Amfiteatom je odgovornost Arheološkog muzeja Istre¹³³ pod kontrolom Konzervatorskog odjela u Puli odnosno Ministarstvom kulture.

Za razliku od '80-ih godina, gdje je revitalizacija amfiteatra predviđala ugostiteljski- prodajni prostor kako bi zadovoljila posjetitelje amfiteatra, te se smatralo „ *da ni jedan građevinski objekt prošlosti i današnjice nije u izvornom stanju bio građen kao spomenik, već treba služiti čovjeku s maksimalnim dignitetom. Stoga amfiteatar u Puli treba i mora služiti čovjeku, ali ne kao poprište krvavih bitaka u stvarnom i prenesenom smislu,....*“.¹³⁴ Suprotno takvom stajalištu, upravo bitke od 2013. godine revitaliziraju ovo kulturno dobro kroz projekt *Spectacula antiqua*,

¹³⁰ Girardi Jurkić, V., Amfiteatar u Puli procedura kandidature na Listu svjetske baštine UNESCO-a u *Histria Antiqua* 9/2003, str. 228

¹³¹ Report of World Heritage Committee, WHC-2000/CONF.204/21, dostupno na <http://whc.unesco.org/archive/2000/whc-00-conf204-21e.pdf>, str.34, preuzeto 05. 07. 2018.

¹³² k.č.1800, Pula

¹³³ Odluka o davanju na upravljanje kulturno povijesnih spomenika Grada Pule, 21.06.2013., dostupno na http://www.pula.hr/site_media/media/typo3/fileadmin/sadrzaji/dokumenti/2013-2017_GV/2_GV/9_Prijedlog_Odluke_o_davanju_na_upravljanje_kulturno_povijesnih_spomenika.pdf

¹³⁴ Vidulin Š., Nužnost i uvjetovanost zaštite i revitalizacije amfiteatra u Puli, u *Histra Antiqua* 9/2003, str.191

predstave gladijatora osmišljene od strane AMI-ja i Turističke zajednice Pule s uključenjem raznih stručnjaka i sportaša. Ta manifestacija upotpunjuje ponudu samog spomenika i jača identiteta, vrijednost i prepoznatljivosti Pule kao grada bogatog antičkim spomenicima. *“Organiziranjem manifestacije „Spectacula Antiqua“ kojom se simuliraju gladijatorske borbe, Arena je dobila novi program i upotpunila razgledavanje“.*¹³⁵

Revitalizaciju te valorizaciju ovog spomenika čine i razne manifestacije i koncerti koji se odvijaju te proglašenjem pulskog amfiteatra kao najljepša ljetna pozornica.

Amfiteatar je prema Muzejskom dokumentacijskom centru u 2017. godini najposjećeniji spomenik,¹³⁶ no kao i većina kulturnih dobara u Republici Hrvatskoj (izuzetak su oni na Popisu svjetske baštine), nema izrađen Plan upravljanja.

U Konzervatorskog odjelu u Puli rečeno je da će uskoro biti sazvan tim upravo za pisanje ovog strateškog dokumenta, kako se bi se upravljalo Kulturnim dobrom od nacionalne vrijednosti na održiv način te prije svega ulagalo u njegovu zaštitu.¹³⁷

4.3. Kulturno-povijesne cjeline

Kulturno-povijesne cjeline jedinstvene su skupine gradskih ili seoskih građevina koje imaju izrazitu povijesnu, arheološku, umjetničku, znanstvenu, društvenu ili tehničku važnost, a međusobno su dovoljno povezane da nose prostorno prepoznatljiva obilježja. To su:

- Povijesna naselja i dijelovi naselja: urbane i poluurbane cjeline, gradska središta, seoske cjeline, lječilišni i bolnički kompleksi, povijesna parcelacija, dijelovi naselja (povijesne gradske četvrti, trgovi, ambijenti, ulice, blokovi).
- Povijesno-memorijalna područja: mjesta povijesnih događanja, spomen-parkovi, mjesta masovnih stradanja, groblja, legendarna područja i mjesta.¹³⁸

¹³⁵ Službene stranice *Spectacula antiqua*, <http://www.spectaculaantiqua.com/index.php/o-nama>, pristup 06. 07. 2018.

¹³⁶ Službene stranice Muzejskog dokumentacijskog centra, dostupno na <http://mdc.hr/files/file/muzeji/statistika/Posje%C4%87enost%20hrvatskih%20muzeja%20u%202017.pdf>, preuzeto 05. 07. 2018. Arheološki muzej Istre je zbog adaptacije zatvoren od 2013. godine (<http://www.ami-pula.hr/objave/adaptacija-muzeja/>).

¹³⁷ Ovaj podatak dobiven je usmenim putem od Marka Uhača, višeg stručnog suradnika Konzervatorskog odjela u Puli.

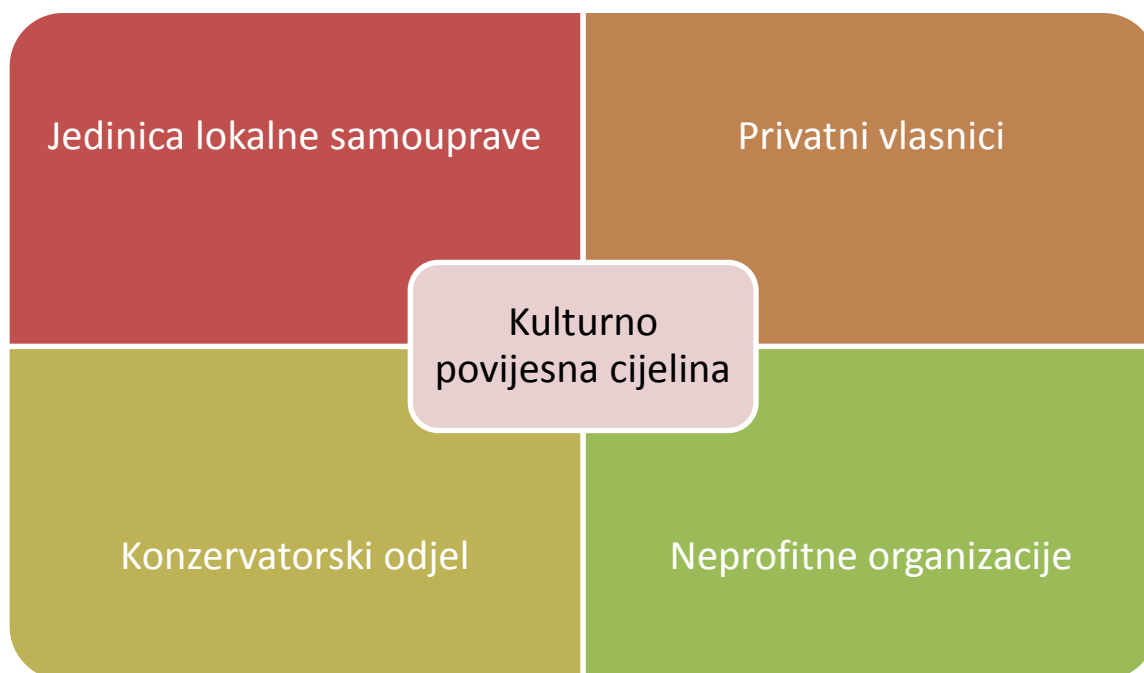
Proces zaštite starogradske jezgre, odnosno kulturno- povijesne cjeline, obuhvaća najširi tim ljudi koji su zaduženi za zaštitu i očuvanje kulturnog dobra, pošto su to živi spomenici kulture, u kojima vrijeme nije stalo već su svakodnevno integrirani u suvremeni život. Osim stručnjaka u proces njihove zaštite uključeni su i građani određene starogradske jezgre koji kroz građevinske i druge intervencije na svojim zgradama ili kućama iste održavaju te najčešće u funkciji investitora sudjeluju u procesu zaštite kulturnog dobra. Kao i u prethodno navedenim slučajevima, identifikacija pripada licenciranim stručnjacima Ministarstva kulture dok sam upis u registar kulturnih dobara povjerenstvu Ministarstva kulture, a na prijedlog konzervatorskog odjela.

Ono što je jedinstveno za ovu vrstu nepokretne baštine je upravo suradnja između lokalne samouprave sa svim pripadajućim javnim poduzećima, konzervatorima, privatnim vlasnicima i građanima.

U Hrvatskoj nisu definirani propisi kako bi svaka jedinica lokalne samouprave trebala zaštititi i očuvati kulturno-povijesnu cjelinu, već je svaka jedinica lokalne samouprave kroz vlastito iskustvo našla sebi najbolju formulu upravljanja, pošto osim spomenika u vlasništvu jedinica lokalne samouprave postoje oni i koji su u privatnom vlasništvu (vlasnici kuća, vlasnici stanova u zgradama). Tako odgovornost za skrb može biti pod lokalnom jedinicom ili pod lokalnim građanskim tijelom (mislim na javna poduzeća). Neke odluke mogu poduzeti pojedinačni entiteti, dok je u nekim slučajevima potrebna zajednička ili kolektivna odluka.¹³⁹

¹³⁸Službene stranice Ministarstva kulture, dostupno na <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=247>, preuzeto 08. 07. 2018.

¹³⁹ Managing world cultural heritage, UNESCO, 2013, str. 57

Slika 16. Dijagram dionika koji sudjeluju u zaštiti kulturno-povijesnih cijelina.

Važno je upravo da za ovakve vrste kulturnog dobra bude izrađena detaljna konzervatorska podloga kao osnova za Prostorni plan uređenja kako bi se zaštitilo i očuvalo cijelo područje sa pripadajućim *buffer* zonama.

Kao primjer dobre prakse, prikazat ću proces zaštite kulturno-povijesne cjeline Grada Rovinja, čije su lokalne vlasti stvorile temelje za idejno upravljanje starogradskom jezgrom zahvaljujući suradnji sa konzervatorskim odjelom u Puli.

	Rovinj, Kulturno - povijesna cjelina grada Rovinja	
	Oznaka dobra	Z-4811
	Pravni status	zaštićeno kulturno dobro
	Vrsta	nepokretno kulturno dobro - kulturno – povijesna cjelina
	Klasifikacija	kulturno- povijesna cjelina
	Općina/grad	Rovinj
Opis dobra	<p>Gusto zbijena povijesna jezgra smještena je na malom poluotoku na čijoj je najvišoj koti velika barokna župna crkva sv. Eufemije. Grad se razvio na gradinskoj, odnosno kasnoantičko - ranosrednjovjekovnoj osnovi na stožastom terenu nekadašnjeg otočića, kanalom odijeljenog od kopna i opasanog zidinama. Brojne građevine imaju gotičke arhitektonske detalje, a očuvano je i nekoliko renesansnih i baroknih gradskih palača. Potkraj 17. st. grad se širi izvan zidina na rub otoka, a u 18. st. i na susjednu uzvisinu Sv. Frane. Zasipavanjem kanala u 18. st. ta su dva dijela povezana. Za vrijeme austrougarske vladavine Rovinj se razvija u industrijskom, pomorskom i kulturnom</p>	

	smislu. ¹⁴⁰
--	------------------------

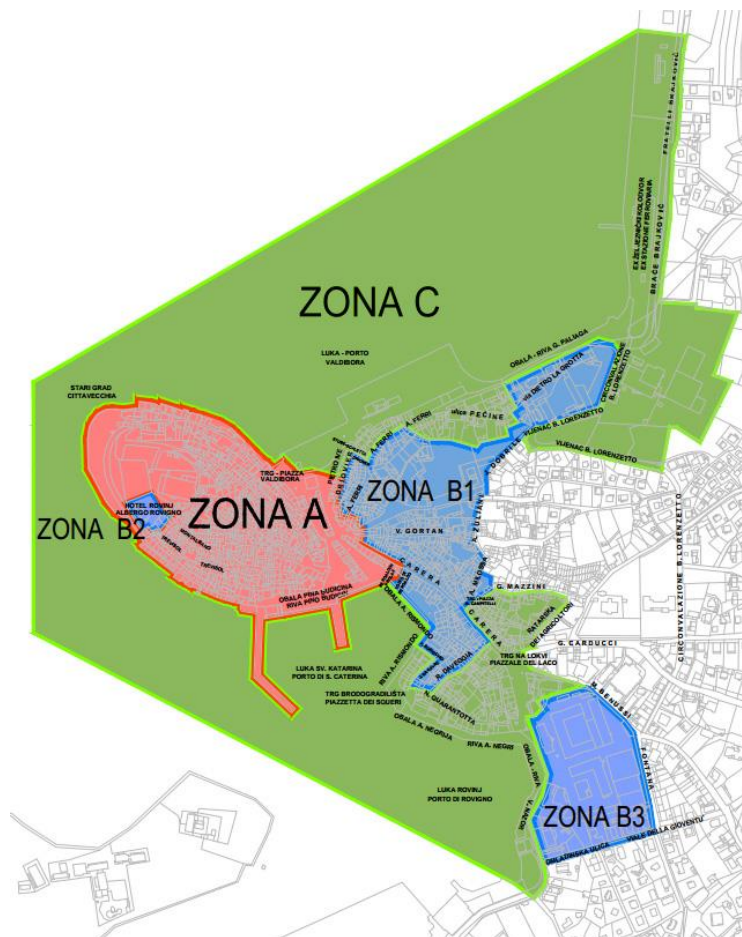
Na službenim stranicama Grada Rovinja mogu se naći sve potrebne informacije o starogradskoj jezgri, sva konzervatorska rješenja, konzervatorske podloge, prostorno urbanistički plan, pravilnici vezani za spomeničku rentu i mjere zaštite. Na razumljiv način je objašnjeno sve što zainteresiranu stranku može zanimati i kome se treba obratiti. Rješenjem o zaštiti donesenim po Konzervatorskom zavodu Rijeka 1963. godine Starogradska jezgra, zaštićena povijesna cjelina upisuje se u Registar kulturnih dobara.¹⁴¹ Nedirnut ratnim razaranja, Rovinj je u potpunu sačuvao cjelovitost svojega urbanoga prostora.¹⁴² Godine 2011., u postupku usklađenja (revizije) Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara određene su nove međe kulturnog dobra.¹⁴³

¹⁴⁰ Registar kulturnih dobara RH, dostupno na <https://www.min.kulture.hr/default.aspx?id=6212&kdId=329664953>, preuzeto 09. 07. 2018.

¹⁴¹ Službene stranice grada Rovinja, dostupno na <http://www.rovinj-rovigno.hr/wp-content/uploads/2016/11/Rjesenje-Ministarstva-kulture-1.pdf>, preuzeto 09. 07. 2018.

¹⁴² Travirka, A. , Istra- povijest, kultura, umjetnička baština, Zadar 2001., str.75

¹⁴³ Službene stranice grada Rovinja, dostupno na <http://www.rovinj-rovigno.hr/prostorno-uredenje-gradnja-i-okolis/kulturno-povijesna-cjelina/>, preuzeto 09.07.2018.

Slika 17. Zone zaštite starogradske jezgre Grada Rovinja. Preuzeto sa <http://www.rovinj-rovigno.hr/prostorno-uredenje-gradnja-i-okolis/kulturno-povijesna-cjelina/> 13. 07. 2018.

Radi zaštite i očuvanja kulturno-povijesne cjeline obvezno se izrađuje konzervatorska podloga za područje te cjeline. Na području kulturno povijesne cjeline kontinuirano se izrađuju konzervatorske podloge. Sve izrađene podloge moraju imati mišljenje Konzervatorskog odjela u Puli. Do 2017. godine izrađeno je 13 konzervatorskih podloga.¹⁴⁴

Iako nemaju izrađen dokument Plana upravljanja starogradskom jezgrom Grada Rovinja, kako bi zaštili područje grada, na službenim stranicama su jasno opisani naputci za građevinske radove, bez i sa lokacijskom dozvolom za koje je potrebno prije početka rada zatražiti mišljenje i odobrenje iz Konzervatorskog odjela, usuprot tome neće biti izdano rješenje nadležnih tijela za izdavanje građevinske dozvole.

¹⁴⁴ Ibidem.

Radnje koje bi mogle narušiti cjelovitost i/ili prouzročiti promjene na pokretnom kulturnom dobru ili na nepokretnom kulturnom dobru, kao i na području prostornih međa kulturnoga dobra (cijeli obuhvat Kulturno povijesne cjeline grada Rovinja) koje se prema posebnom propisu ne smatraju građenjem (Zakon o gradnji i Pravilnik o jednostavnim i drugim građevinama i radovima), mogu se poduzimati uz prethodno odobrenje nadležnog tijela. Nadležno tijelo (Konzervatorski odjel u Puli) ovlašteno je prije izdavanja prethodnog odobrenja prema potrebi utvrditi posebne uvjete zaštite kulturnoga dobra.

Kao gore navedene radnje smatraju se osobito:

- *građenje i radovi iz članka 61. b stavka 4. Zakona o gradnji (gradnja bez građevinske dozvole i radovi koji se izvode bez glavnog projekta, a osobito npr: održavanje, ličenje, sanacija, adaptacija, manji popravci, ugradnja stolarije, instalacija i opreme, postavljanje oznaka, reklamnih natpisa, zaštite od sunca, postava vanjske opreme i reklama unutar prostornih međa kulturnog dobra),*

- *konzerviranje,*
- *restauriranje,*
- *premještanje kulturnoga dobra i drugi slični radovi,*
- *rad industrijskih i drugih postrojenja i radilišta, sanacija i adaptacija kulturnoga dobra u smislu Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, kao i građenje ostalih jednostavnih i drugih građevina i radova na području na kojem se nalazi kulturno dobro.*¹⁴⁵

Uređuje se tako i nadzor nad kulturnom-povijesnom cjelinom:

*Kada komunalni redar evidentira ili zaprimi prijavu situacije za koju se sumnja da predstavljaju postupanja protivno pozitivnim propisima, a u kojoj nije ovlašten postupati, promptno će obavijestiti odgovarajuću nadležnu inspekciju ili druga ovlaštena tijela o saznanjima i činjenicama koja ima. Sve pravne i fizičke osobe dužne su komunalnom redaru omogućiti nesmetano obavljanje nadzora i na njegov zahtjev u ostavljenom roku dostaviti podatke, očitovanja i dokumentaciju koja je potrebna za obavljanje nadzora kako bi se što točnije utvrdilo činjenično stanje.*¹⁴⁶

¹⁴⁵ Prema Pravilniku o dokumentaciji za izdavanje prethodnog odobrenja za radove na kulturnom dobru NN 134/15

¹⁴⁶ Službene stranice Grada Rovinja, dostupno na <http://www.rovinj-rovigno.hr/komunalni-sustav/komunalni-red/komunalno-redarstvo/>, preuzeto 09. 07. 2018.

Pravilnikom o uvjetima i načinu izlaganja umjetničkih slika i radova, fotografija, razglednica te izvornih rovinjskih i istarskih suvenira na javnoj površini propisane su naprave za izlaganje robe kao i boje za naprave.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Službene Stranice Grada Rovinja, dostupno na http://www.rovinj-rovigno.hr/wp-content/uploads/2018/04/Pravilnik-o-uvjetima-i-na%C4%8Dinu-izlaganja-robe_HR.pdf, pristup 09.07.2018.

ZAKLJUČAK

Nekoliko je nužnih preduvjeta koji bi trebali biti zadovoljeni kako bi se stvorile pretpostavke za svjesno očuvanje kulturne baštine i njezinu upotrebu u životu društvene zajednice. Na prvom mjestu to je obrazovanje i priprema stručnjaka za rad na očuvanju kulturne baštine i obrazovanje stanovništva za razvitak svijesti o kulturnoj baštini i nužnosti njezinog očuvanja, kao svjedoka prošlosti i identiteta. Pored toga nužno je informiranje o baštini na svim razinama, od stručne i znanstvene, preko obrazovne, uporabne i marketinške, a u cilju razvijanja svijesti o značaju kulturne baštine.

Pitanje zaštite kulturnog dobra razmjerno je nedavnog postanka, tek se sredinom prošlog stoljeća usvaja prva međunarodna konvencija o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba. Od tada zaštita i očuvanje materijalne i nematerijalne kulturne baštine postaje više ili manje globalni interes. Ono što prethodi zaštiti, a na neki način i slijedi nakon administrativne, formalno-pravne, zaštite je valorizacija ili vrednovanje kulturnog dobra. Valorizacija kulturnog dobra sastoji se od isticanja niza vrijednosti koje čini cjelinu i često ovisi o različitim pozicijama dionika koji sudjeluju u zaštiti. Osnovne skupine vrijednosti su kulturne i ekonomske, a ispravno definiranje vrijednosti iz obje skupine nužno je, kako za zaštitu, tako i za očuvanje ili daljnji razvoj kulturnog dobra u obliku samoodrživosti. Dakle, svrha procesa valorizacije kulturne baštine je utvrđivanje vrijednosti kulturne baštine i isticanje njegovog potencijala, s ciljem unaprjeđenja znanja o kulturnoj baštini, znanja koje ima svoju socijalno-kulturnu, ali i ekonomsku funkciju. Pojednostavljeno, vrijednost kulturnog dobra nakon konzervatorskog zahvata mora biti veća od vrijednosti koja je prethodila zahvatu.

Na međunarodnoj i državnim razinama postoji čitav niz konvencija, zakona, pravilnika, propisa i strateških dokumenata kojima se definira regulacija procesa zaštite kulturnih dobara. Zaštita kulturnih dobara regulirana je prvenstveno kroz nacionalni legislativni okvir, a koji mora biti usklađen među svim državnim sektorima. Osim toga, na jedinicama regionalne i lokalne samouprave nužne su strategije upravljanja kulturnom baštinom koje se izrađuju na temelju konzervatorskih podloga. Da su kulturna dobra od osobitog interesa za RH, osim članka 52. u Ustavu RH, svjedoči i članak 23. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara u kojem se navodi da se odredbe Zakona primjenjuju ne samo na kulturna dobra koja su upisana u

nacionalni Registar kulturnih dobara, već i na sve one stvari i pojave za koje se predmnijeva da bi mogle imati status kulturnog dobra. Međutim, zakonodavstvo RH ne definira jasne kriterije kojim određeni artefakt ima svojstva kulturnog dobra. Osim navedenog zakona, jedan od ciljeva Zakona o prostornom uređenju RH je također zaštita kulturnih dobara i vrijednosti. Ministarstvo kulture RH osim Registra kulturnih dobara vodi i Registar kulturnih dobara od nacionalnog značaja.

Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (UNESCO) potiče prepoznavanje, zaštitu i očuvanje kulturne i prirodne baštine diljem svijeta. Popis svjetske baštine sadrži kulturna dobra od izuzetnog značaja za čovječanstvo te sva dobra s tog popisa moraju imati planove upravljanja i zadovoljiti propisane kriterije kako bi mogla biti uvrštena u popis. Konvenciji o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine koju je UNESCO usvojio 1972. osnova je za Popis svjetske baštine. Države potpisnice Konvencije potiču se da predaju svoj pristupne liste za dobra koja se smatraju kulturnom ili prirodnom baštinom svjetskog značaja, što je nužan preduvjet za upis dobra na Popis svjetske baštine. Međutim, registracija lokaliteta na Pristupnoj listi ne znači nužno i naknadno uvrštavanje na Popis svjetske baštine, već za to mora biti zadovoljen niz propisanih kriterija. Zanimljiva je činjenica da među 10 lokaliteta kulturne i prirodne baštine koji su na Popisu svjetske baštine, Kulturni krajolik Starogradsko polje nema pravni status Kulturnog dobra od nacionalnog značaja iako je u Popisu svjetske baštine.

Strategija upravljanja i očuvanja kulturnog dobra definira se Planom upravljanja, a koji se izrađuje na temelju prethodno provedene valorizacije od strane različitih dionika uključenih u proces zaštite. Planovi upravljanja nisu točno definirani u svom sadržaju, međutim, oni definiraju učinkovite modele upravljanja kulturnim dobrima s ciljem njegova očuvanja, a u kontekstu održivog razvoja kulturnog dobra, odnosno stvaranja dodatne ekonomske vrijednosti. U izradu Plana upravljanja moraju biti uključeni razni dionici kako bi se postigao uravnotežen odnos između očuvanja i razvoja. Jedan od instrumenata očuvanja i upravljanja kulturnim dobrom je i prostorno planiranje koje se temelji na Konzervatorskoj podlozi ili dokumentaciji koja sadržava identifikaciju, analizu stanja, valorizaciju i mjere očuvanja kulturno-povijesnih vrijednosti na određenom području.

Kao primjer upravljanja kulturnim dobrom moguće je istaknuti projekt Arheološki park Vižula u Medulinu koji je većim dijelom financiran od Europskog fonda za regionalni razvoj. Ciljevi projekta, koji je u tijeku realizacije, su uređenje

poluotoka Vižule kao arheološkog parka za posjetitelje, te razvoj turističkih sadržaja, infrastrukture i sustava upravljanja i promocije temeljenih na kulturnoj baštini.

Od 1969. godine pulski Amfiteatar nudi posjetiteljima razgledavanje muzejskog postava o vinogradarstvu i maslinarstvu Istre u antici koji se nalazi u podrumskim prostorijama ovog velebnog zdanja. Različito od 80-ih godina prošlog stoljeća kada se pulski Amfiteatar nastojao revitalizirati preko prodajno-ugostiteljski prostor koji je trebao zadovoljiti potrebe posjetitelja, danas je kroz projekt *Spectacula antiqua* Amfiteatru u ljetnim mjesecima djelomično vraćena izvorna namjena. Naime manifestacije u sklopu ovog projekta osmišljene su kao autentična rekonstrukcija gladijatorskih borbi, a upotpunjuju turističku ponudu grada Pule. Valorizacija i revitalizacija ovog spomenika, kojem se često pripisuje epitet najljepše ljetne pozornice, odvija se kroz razne kulturne manifestacije koje se održavaju u Amfiteatru. O kompleksnosti upisa kulturnog dobra na popis Svjetske kulturne baštine svjedoče pokušaji da na tom popisu svoje mjesto nađe i pulski Amfiteatar. Usprkos tome što je kvaliteta očuvanosti Amfiteatra u usporedbi s drugim rimskim spomenicima te vrste na zavidnoj razini, u pokušaju nominacije 1996. godine priloženoj dokumentaciji nedostajala je komparativna studija s drugim poznatim amfiteatrima, čime se trebala dokazati inovativnost u izgradnji i uloga u povijesnom razvoju ove vrste spomenika te je pulski Amfiteatar ostao izvan Popisa svjetske baštine.

Zasebnu kategoriju u zaštiti kulturnih dobara čine kulturno-povijesne cjeline jer su to cjeline sa značajkom kulturne baštine koje i danas često egzistiraju u izvornoj namjeni, odnosno građevine u kojima se odvija suvremeni život. U zaštiti ovakvih kulturnih dobara u znatnoj mjeri sudjeluju i građani zaštićene zone. Kod ovakve vrste kulturnog dobra konzervatorska podloga ima izuzetno veliki značaj kao osnova za prostorno planiranje. Kao primjer dobre prakse ističe se zaštita kulturno-povijesne cjeline grada Rovinja, čije su lokalne vlasti u suradnji s Konzervatorskim odjelom u Puli stvorile temelje za idejno upravljanje starogradskom jezgrom.

Zaštita nepokretne kulturne baštine zahtjeva angažman stručnjaka iz različitih područja društvenih, humanističkih, tehničkih i drugim znanosti, kao i aktivno sudjelovanje jedinica lokalne i regionalne samouprave i državnih institucija. Samo se svestranim, multidisciplinarnim pristupom mogu osigurati nužni preduvjeti za primjereno očuvanje kulturne baštine i njezino upravljanje, a u cilju osiguranja

samoodrživosti kulturne baštine i prenošenja civilizacijskog nasljeđa budućim naraštajima.

SAŽETAK

Kulturna baština je javno dobro cijelog čovječanstva, pripada svakome od nas, i kao takvu je moramo štiti i truditi se prenijeti budućim generacijama kako bi one mogle uživati i učiti od nje. Na međunarodnoj i državnim razinama postoji čitav niz konvencija, zakona, pravilnika, propisa i strateških dokumenata kojima se definira regulacija procesa zaštite kulturnih dobara. Ono što prethodi zaštiti, a na neki način i slijedi nakon administrativne, formalno-pravne zaštite, je valorizacija ili vrednovanje kulturnog dobra. Svrha procesa valorizacije kulturne baštine je utvrđivanje vrijednosti kulturne baštine i isticanje njegovog potencijala, s ciljem unaprjeđenja znanja o kulturnoj baštini, znanja koje ima svoju socijalno-kulturnu, ali i ekonomsku funkciju. Strategija upravljanja i očuvanja kulturnog dobra definira se Planom upravljanja, koji se izrađuje na temelju prethodno provedene valorizacije od strane različitih dionika uključenih u proces zaštite kako bi se postigao uravnotežen odnos između očuvanja i razvoja.

Kroz istaknute primjere (Arheološki park Vižula u Medulinu, Amfiteatar u Puli, kulturno-povijesna cjelina grada Rovinja) ističe se angažman stručnjaka iz različitih područja društvenih, humanističkih, tehničkih i drugim znanosti, kao i aktivno sudjelovanje jedinica lokalne i regionalne samouprave i državnih institucija u zaštitu nepokretne kulturne baštine.

KLJUČNE RIJEČI: kulturna baština, kulturno dobro, zaštita, valorizacija, plan upravljanja kulturne baštine

SUMMARY

Cultural heritage is the public good of all humanity, belongs to each of us, and as such we have to protect and strive to transmit to future generations so that they can enjoy and learn from it. At international and national level, there are a number of conventions, laws, regulations, norms and strategic documents that define the protection process regulation of cultural property. What precedes the protection, and in some way followed by administrative, formal-legal protection, is the valorization or appreciation of the cultural property. The purpose of the process of valorization of the cultural heritage is to establish the value of the cultural heritage and to highlight its potential, with the aim of improving the knowledge of cultural heritage, knowledge that has its socio-cultural and economic function. The management and conservation strategy for cultural property is defined by the Management Plan, which is based on pre-implemented valorisation by various stakeholders involved in the process of protection in order to achieve a balanced relationship between conservation and development.

Through the prominent examples (Archaeological Park of Vižula in Medulin, the Amphitheater in Pula, the old town of Rovinj), emphasizes the involvement of experts from different fields of social, humanistic, technical and other sciences, as well as the active participation of local and regional self-government units and state institutions in protection of immovable cultural heritage.

KEY WORDS: Cultural Heritage, Cultural property, Protection, Valorisation, Cultural Heritage Management Plan

LITERATURA

1. Antolović, J., *Ekonomsko vrednovanje graditeljske baštine*, Zagreb: Mikrorad, 1998.
2. Antolović, J., *Očuvajmo kulturnu baštinu, Vodič za pripremu i provedbu projekata očuvanja kulturnih dobara*, Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2006.
3. Johnston, C., *Conservation Management Plans: Managing Heritage Places, A Guide*, Heritage Council of Victoria, 2010.
4. Dumbović Bilušić, B., Kuturna baština u Hravtskoj pred novim izazovima, *Kvartal X- ½*, 2013, str. 6-11.
1. Girardi Jurkić, V., Amfiteatar u Puli procedura kandidature na Listu svjetske baštine UNESCO-a, *Histria Antiqua*, 9, 2003, str. 227-242.
2. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Lj. Jojić, R. Matasović (ur.), 2004.
3. Jelinčić, D. A., *Kultura u izlogu: kratki vodič za upravljanje kulturnim dobrima*. Zagreb: Menadarmedia, 2010.
4. Jurkić, M., Utemeljenjem i djelovanje odbora za zaštitu, održavanje i korištenja amfiteatra skupštine Općine Pule, *Histria Antiqua*, 9, 2003, str. 197-226.
5. *Managing Culural World Heritage*, Resource Manual, UNESCO, Paris, 2013.
6. Mason, R., Assessing values in conservation planning, U: De la Torre (ed.) *Assessing the value of cultural heritage. Research Report. The Getty Conservation Institute Los Angeles*, 2002, str. 5-30.

7. Matečić, I., Specifičnosti procesa vrednovanja materijalne Kulturne baštine u turizmu, *Acta Turistica*, Vol 28, No 1, 2016, str. 73-100.
8. Mavar Z., Tusun M., Konzervatorska istraživanja kao podloga za razvojne planove Ivanić Grada, U: *Međunarodni znanstveno-stručni skup Modeli upravljanja procesima obnove i razvoja povijesnih gradova. Primjer Ivanić-Grada: Mogućnost revitalizacije i obnove starog Ivanića*, Ivanić-Grad, 11. 11. 2011.
9. Mossetto G., Vecco M., *Economia del patrimonio monumentale*, Franco Angeli, 2001.
10. Mrak I., Kulturna dobra kao nositelji kulturnih i ekonomskih vrijednosti, *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, 53-54, 2013, str. 139-164.
11. Planiranje upravljanja UNESCO-ovim lokalitetima Svjetske baštine Smjernice za izradu, provedbu i nadzor planova upravljanja, priručnik projekta EX.PO AUS- Extension of Potentiality of Adriatic UNESCO sites, Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, 2013.
12. Preparing World Heritage Nomination, Second edition, UNESCO, 2011.
13. Radman Z., Prirodna i kulturna baština u prostornim planovima i sudjelovanje građana u javno-političkom procesu, *Godišnjak Titius*, 6-7, 2014, str. 499-513.
14. Rizzo I., Throsby D., Cultural heritage: economic analysis and public policy, U: *Handbook of the Economics of Art and Culture*, 1, 2006, str. 983-1016.
15. Rukavina, M., Prostorno-urbanistički aspekti zaštite nepokretnoga arheološkog naslijeđa- Međunarodni i nacionalni dokumenti o zaštiti, *Prostor*, 21, 2013, str. 313- 325.
16. Šošić, T. M., Pojam kulturne baštine - međunarodno pravni pogled, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 51, 4, 2014, str. 833-860.

17. Travirka, A., *Istra - povijest, kultura, umjetnička baština*, Zadar 2001.
18. *Valuing Cultural Heritage Applying Environmental Valuation Techniques to Historic Buildings, Monuments and Artefacts* Edited by Ståle Navrud and Richard C. Ready, 2002.
19. Vidulin Š., Nužnost i uvjetovanost zaštite i revitalizacije amfiteatra u Puli, *Histra Antiqua*, 9, 2003, str. 187-193.

ZAKONI I PROPISI

1. Codice dei beni culturali e del paesaggio, 42/2004
2. Izmjene i dopune Prostornog plana uređenja Općine Medulin, godina 2011
3. Izvješće o stanju u prostoru Republike Hrvatske 2008.-2012
4. Pravilnik o obliku, sadržaju i načinu vođenja Registra kulturnih dobara RH, NN 89/11
5. Pravilniku o arheološkim istraživanjima, NN 102/10
6. Pravilniku o dokumentaciji za izdavanje prethodnog odobrenja za radove na kulturnom dobru NN 134/15
7. Strategija prostornog uređenja 1997
8. Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020
9. Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.–2015.
10. Strategije razvoja kulturnog turizma, 2003

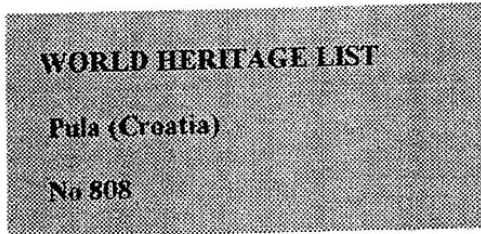
11. Strategiji Ministarstva kulture 2018.-2020.
12. Strateški plan Općine Medulin 2015-2020.
13. Ustav Republike Hrvatske
14. Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, NN 5/2005.
15. Zakon o prostornom uređenju RH, NN 153/13.
16. Zakon O zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, NN 69/99, NN 152/14.
17. Zakon o zaštiti okoliša, NN 80/13.

INTERNETSKE STRANICE

1. Službene stranice grada Rovinja, <http://www.rovinj-rovigno.hr/>
2. Službene stranice Hrvatskog restauratorskog zavoda, <http://www.h-r-z.hr/>
3. Službene stranice ministarstva kulture, <https://www.min-kulture.hr/>
4. Službene stranice Muzejskog dokumentacijskog centra, <http://mdc.hr/>
5. Službene stranice Općine Medulin, <http://medulin.hr/>
6. Službene stranice *Spectacula antiqua*, <http://www.spectaculaantiqua.com/>
7. Službene stranice UNESCO, <https://whc.unesco.org>

PRILOZI

Prilog 1 (Svjetska lista baštine, Pula (Hrvatska), br. 808, pretisak iz Girardi Jurkić, V., 2003, str. 232-234).

Identification

<i>Nomination</i>	The Roman amphitheatre
<i>Location</i>	Pula, County of Istria
<i>State Party</i>	Republic of Croatia
<i>Date</i>	20 August 1996

Justification by State Party

The Roman amphitheatre of Pula, as well as having the best preserved walls of any in the world, represents a unique example of the insertion of four wall towers into the structure of the exterior bearing wall and, within those towers an original system of communication using crossed double staircases, the only known example of this technique.

Criterion i

In the light of its monumental character, its state of preservation, and the fact that it was built entirely of stone, the Pula amphitheatre exerted a great influence on others around the world, as well as other monumental buildings in Pula. It was also a source of inspiration to famous architects from the 16th to the 19th centuries, such as Sebastiano Serlio, Andrea Palladio, Giovanni Battista Piranesi, Charles-Louis Clérisseau, Robert Adam, Karl Friedrich Schinkel, and Pietro Nobile.

Criterion ii

This is a consistently elaborated project which represents a complex compact entity. As a result of its artistic and technical solutions (staircase towers, communication system, special adaptation to its site), it is a rare and well preserved building of this ancient type of structure, more than 2000 years old.

Criterion iii

The Pula amphitheatre is regularly presented as a rare example of a Roman building of this type in which unique technical solutions combine with a high level of preservation. It is ranked alongside the Colosseum in Rome, and the amphitheatres of Verona (Italy), Nîmes (France), and El-Djem (Tunisia). It is also a cultural and social monument that is of great importance in the scientific study of ancient architecture and art.

Criterion iv

The Pula amphitheatre is a work of ancient architecture from the Roman Republican period, all its elements being reproduced in a strong, "masculine" style. It is possible to follow the course of its construction, from its design based on polycentric curves through the complex design of the stairs to its construction using large blocks of stone to build the vaulting. The holes left by vanished wooden beams show how wooden structures were set out on the fourth level, which is a rare occurrence.

Criterion v

In antiquity the amphitheatre was closely linked with the important public events for which it was built (gladiatorial displays, fights with wild animals) and, later, with the distinguished people who saved it from destruction or studied it, from many academic and scientific institutions in France and Italy.

Criterion vi

Category of property

In terms of the categories of cultural property set out in Article 1 of the 1972 World Heritage Convention, the Roman amphitheatre of Pula is a *monument*.

History and Description

History

The Illyrian settlement at what is now Pula entered the Roman Empire in 177 BC, and was raised to the highest level of urban status by Augustus as *Colonia Pollentia Herculanea*. It survived as a prosperous town until it was sacked at the end of the 4th century AD by the Goths. Justinian's general, Belisarius, reclaimed it for the Empire in 544 and it remained in Byzantine hands until the 7th century, when it was taken by the Franks.

The amphitheatre was erected outside the enceinte of the city walls on the Via Flavia, which led to Aquileia and on to Rome, in the second half of the 1st century BC. (The local tradition that it was built by the emperor Vespasian in the later 1st century AD as a gift to his lover Antonia Cenide has no foundation.)

It was large enough to accommodate as many as 25,000 spectators for gladiatorial contests, fights with wild animals, and many other public spectacles. When these were forbidden by the conquering Franks the great building became little more than a quarry, but the practice of removing stones for building other structures was banned in the 13th century, as a result of which much of its structure survived. It was, indeed, still used occasionally for public gatherings: the feast of St John was celebrated there in 1425, for example.

From the 14th to 18th centuries Pula was held by Venice. It was saved twice, in 1583 and again in 1632, from over-zealous attempts to dismantle it so as to improve the fortifications. By the early 16th century it was renowned among scholars and architects for its design and construction. The

scientific study and analysis of the structure began in the early 18th century, and it has been the subject of archaeological investigations and excavations since that time, most recently in the 1960s and 1980s.

Since 1932 the amphitheatre, which lay outside the Roman city but is at the heart of the modern town, has been used again for public performances of opera and films and sporting events. This has involved the restoration and reconstruction of certain elements of the structure, such as the insertion of a stage and the provision of seating to meet contemporary requirements.

Description

The amphitheatre covers a total area of 11,466m², to which must be added a further area of nearly 30,000m² adjoining the building and running down to the sea that forms an integral part of the monument. The longer axis of the structure measures 132.45m and the shorter 105.96m. There are 72 arches at ground level. The basic ground plan is based on a polycentric curve, not an ellipse, as is generally assumed.

Like the amphitheatres of Trier and Cyzicus, the Pula example is built into the side of a low hill. This is somewhat rare among Roman amphitheatres: the Colosseum and those at Verona or El Djem are free-standing. On the western (sea) side there are four levels, rising to a height of 31m, but on the east (landward) side only the two highest are needed.

The four exterior staircase towers embedded into the walls and providing access to the third and fourth levels are a unique feature of the Pula amphitheatre. They also supported the *classarii* (masts) from which the canvas screen (*velarium*) was stretched, to provide shelter from sun and rain for the spectators.

Of the original structure, built of stone from the Roman quarry of Vinkuran, 7km from the town, almost the entire exterior wall, an appreciable portion of the internal wall, the foundations, walls, and barrel vaulting supporting the auditorium, and the remains of the drainage system have survived. There is also a lot of detailing that is still visible, such as parts of the roof band with its gutter and parapet, and various ornamental and technical elements.

Management and Protection

Legal status

The amphitheatre and its immediate surroundings are protected by designation as cultural property under the Law on the Protection of Cultural Property of the Republic of Croatia. This designation is registered in decrees issued by the Conservation Institute of Rijeka in 1956 and 1961. The historic centre of the town of Pula was also registered as part of the historical heritage by decree of the Conservation Institute in March 1965.

The protected status of the amphitheatre is recognized in the State Area Plan of the Republic of Croatia (official instruments of 1989 and 1994), the Regional Plan for Istria (1969), the District Plan for the Regional Association of Communes of Rijeka (1984), the District Plan of the Commune of Pula (1983), the Master Plan of the Town of Pula (1983), the Executive Plan for the Old Town of Pula (1992), and the Programme of Measures for Improving the Areal Conditions in the County of Istria for 1996-1998 (1996).

No interventions may be made in or around the amphitheatre (including the designated area of the historic town centre) without official authorization by the Rijeka Office of the State Agency for the Protection of Cultural and Natural Property.

Management

The amphitheatre is owned by the Municipality of Pula.

Direct management of the monument is the responsibility of the Archaeological Museum of Istria in Pula, under the overall control of the State Agency for the Protection of Cultural and Natural Property, through its Rijeka Office.

The Istria County Agency for the Protection of Cultural Property was set up in Pula in 1996 and, along with the Amphitheatre Board of the Municipality of Pula, the Museum's own official expert advisory group, the architectural heritage section of the Municipality, the Faculty of Architecture of Zagreb University, and the Mediterranean Centre for Building Heritage in Split, provides advisory services.

Conservation and Authenticity

Conservation history

Some clearance of debris and filling took place between 1750 and 1810, but more systematic excavation and conservation did not start until 1814-18, when Pietro Nobile led a major programme of investigation and restoration. There were later campaigns in 1819-31, 1890-92, and 1912.

In 1932-33 major reconstruction work was undertaken, to enable opera performances to take place in the area. This involved covering the main arena with a concrete slab, without carrying out scientific investigations beforehand. Conservation and rehabilitation work that conformed with accepted standards took place under archaeological supervision in 1936-42 and 1970-80. The entire structure was the subject of a detailed survey and plan (to a scale of 1:200) in 1961.

The most recent campaign, in 1984-86, was conducted in strict conformity with accepted standards of archaeological excavation and architectural conservation and restoration, under the

guidance of an expert team of archaeologists and architects. As part of the project, the original state of the western part of the amphitheatre was recorded (at a scale of 1:50). The project involved the reconstruction of various elements in stone and wood, on the basis of rigorous scientific investigation and the consolidation of the walls and pylons at ground level by mortar injection. At the same time, certain areas within the rehabilitated original structure were fitted out for use by the Museum and other services connected with the amphitheatre.

Authenticity

Some of the restoration and reconstruction work carried out in the 19th century and the first part of the 20th century was not consistent with current conservation principles, and some measure of authenticity was lost. However, the overall level of authenticity is irrefutable: the major part of the entire structure is authentically of original Roman workmanship.

Evaluation

Action by ICOMOS

An ICOMOS expert mission visited Pula in January 1997. ICOMOS also consulted a distinguished British expert on classical archaeology on the cultural and comparative significance of the monument.

Qualities

The amphitheatre at Pula is an excellent and well preserved example of a major Roman public building.

Comparative analysis

As a result of their sheer size amphitheatres are among the remains of Roman urban public buildings that have survived most completely. The earliest examples, based on the fusion of two classical theatres, were probably in wood, on a stone setting, but the archetype of the monumental stone structure is generally thought to have been the Colosseum in Rome. The years following its inauguration, in the second half of the 1st century AD, saw the construction of stone amphitheatres in many Roman towns, in emulation of Rome, and in particular in Italy, Gaul, and the North African provinces.

At the present time there is one Roman amphitheatre inscribed on the World Heritage List as such, without other elements of Roman urban public buildings, namely, that at El Djem (Tunisia). The Colosseum is on the List, as part of the ruins of ancient Rome, along with those of Arles (France) and Mérida (Spain). The ruins of several others form part of Roman sites on the List. The indicative lists for France and Italy contain nominations relating to the amphitheatres at Nîmes and Verona respectively.

The level of preservation and completeness of the Pula amphitheatre is high - higher than, for example,

the El Djem monument - and this may be deemed to give it a certain level of exceptionality. However, it would be incautious to inscribe it on the List on the basis of this factor alone: innovation in design and construction and role in the historical development of this type of monument should also be taken into account.

ICOMOS recommendations for future action

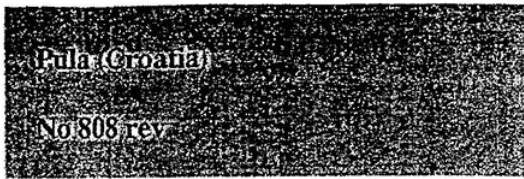
ICOMOS is reluctant to provide a definitive evaluation of this nominated monument. It therefore recommends that a comparative study of Roman amphitheatres be carried out without delay.

Recommendation

That further consideration of this nomination be *deferred*, to await the completion of a comparative study of Roman amphitheatres.

ICOMOS, March 1997

Prilog 2 (Svjetska lista baštine, Pula (Hrvatska), br.808 rev, prilog 3, pretisak iz Girardi Jurkić, V., 2003, str. 236-239).

Identification

<i>Nomination</i>	The Ancient Pula with the Amphitheatre
<i>Location</i>	Region of Istria
<i>State Party</i>	Republic of Croatia
<i>Date</i>	9 July 1999

Justification by State Party

The historic town of Pula is built upon an Illyrian settlement and it represents a rare example of a non-orthogonal (non-Hippodamian) urban layout in the Roman world. It was conceived as a citadel-town and was built following the curve of the hillside of the peninsula. This type of planning became known as "the Site Plan of the Town" and it is still reflected in the urban form at the present time. It is characteristic of Pula not to have developed following the usual rigid layout of the Roman camps but resulting from an "organic" growth. Since the 15th century Pula has been an important reference in the study of ancient towns and monuments.

The temples at the forum are a rare example of Roman monuments integrated into the medieval city hall. The Triumphal Arch of the Sergii is an outstanding realization of late Hellenistic-Roman architecture. The Gate of Hercules is a unique example of a city gate, adapted to the requirements of the particular type of city plan. The Roman walls remained part of the urban defence system until the 19th century. The cathedral and the early Christian churches represent outstanding examples of early churches from the 4th and 5th centuries. The Roman amphitheatre is an outstanding early example of its kind, having the best preserved outer walls of any in the world and representing a unique example of the insertion of four towers into the structure of the exterior bearing wall and, within those towers, an original system of communication using crossed double staircases, the only known example of this technique.

[Note The State Party does not make any proposals in the nomination dossier concerning the criteria under which it considers this property should be inscribed on the World Heritage List.]

Category of property

In terms of the categories of cultural property set out in Article 1 of the 1972 World Heritage Convention, this is a *group of buildings*.

History and Description

History

What is now Pula was initially an Illyrian settlement, which was occupied by the Romans in the 2nd century BCE. It was raised to the highest level of urban status by Emperor Augustus as *Colonia Pollentia Herculanea*. The defensive walls of the town were built in the 1st century BCE and parts of them still survive in the eastern part of the town. The first forum area and the Capitoline Temple were built in the first part of the 1st century BCE. The area was rearranged in the time of Augustus, to include the temples of Diana and Augustus. The amphitheatre was erected outside the enceinte of the city walls on the Via Flavia, which led to Aquileia and on to Rome, in the second half of the 1st century BCE. It was large enough to accommodate as many as 25,000 spectators for gladiatorial contests, fights with wild animals, and many other public spectacles.

The Roman city survived as a prosperous town until it was sacked at the end of the 4th century by the Goths. Justinian's general, Belisarius, reclaimed it for the Empire in 544, and it remained in Byzantine hands until the 7th century, when it was taken by the Franks. The spectacles in the amphitheatre were forbidden by the conquering Franks and the great building became little more than a quarry until the 13th century, when removing stones was forbidden. As a result much of the structure survived, and occasionally it was still used for public gatherings.

The first churches were built in Pula from the 4th to 7th centuries. The cathedral and the early Christian churches of St Nicholas and St Maria Formosa still survive, although they have gone through many transformations in subsequent centuries. In the 9th or 10th century the forum area became a centre for communal institutions and the temples were incorporated within the City Hall, which has continued to serve its function until the present day.

From the 14th to 18th centuries Pula was held by Venice, and in this period the Roman monuments, the amphitheatre, the temples, and the gates became subjects for study by humanists and architects.

Description

The properties proposed for inscription include a series of monuments within the historic town of Pula: Roman temples at the Forum, the Triumphal Arch of the Sergii, the Gate of Hercules and the Porta Gemina with parts of the Roman city wall, the Roman theatre and amphitheatre, the Cathedral, and the Early Christian Churches of St Nicolas and St Maria Formosa. The buffer zone consists of the historic core of the town embracing the proposed properties.

The Old Town of Pula is situated on and around a low hill on a small peninsula in the Adriatic Sea. The protected area of the Old Town (25ha) extends some 500m east-west and 1000 m north-south. On the west side of the hill the historic core has retained buildings dating from the Middle Ages to the 18th century. On the top of the hill there is a 16th century Venetian fort, built over the remains of the Roman *castrum* and the medieval citadel. Most of the other buildings in this area date from the 19th and early 20th centuries. The protected area has about 2850 inhabitants, while the whole historic town area of Pula has about 9000 inhabitants.

The defensive walls of the Roman city were built in the early 1st century BCE, embracing the entire peninsula with its hill. Traces of the wall can be seen on the eastern side, where two gates and a triumphal arch survive. The Gate of Hercules is a simple though rather special structure, built in an oblique manner to fit the requirements of the city wall. It is the oldest preserved monument in Pula, dating from the mid 1st century BCE. Architecturally, it is simple and it bears the figure of Hercules and an inscription. The Porta Gemina is part of the same city wall and also dates from the 1st century BCE. It is architecturally more articulate and has two arched openings with semicircular columns attached to pylons and carrying an architrave.

The Triumphal Arch of the Sergii is also connected with the city wall, and dates from the end of the 1st century BCE. According to the inscription it was built by Salvia Postuma Sergi for the Sergii family. It faces the west and its single arch is supported by two Corinthian columns on each side, with two winged figures. Over the arch there is a frieze bearing the inscription, the figures of two horse tamers, and *putti* decorations. The monument is concluded with a tripartite attic storey.

The Forum was the core of the Roman city, probably dating from the first half of the 1st century BCE. The Capitoline Temple was built at the narrow end of the forum and was probably dedicated to Hercules, protector of Roman Pula. The temple was built on a base of 19.5 x 34.0 x 1.64m as an octostyle. Most of the structure has disappeared, but remains are still visible in the ground and in the buildings on the site. At the end of the 1st century BCE the forum was refashioned and two new temples were built on either side of the Capitoline Temple, dedicated to Augustus and Diana respectively.

The Temple of Augustus was built between 2 and 4 CE as a prostyle tetrastyle in Corinthian style, to the west of the Capitoline Temple. At present the temple exists almost complete, after various restorations in the 20th century, and includes the portico with the *cella* wall rebuilt as an anastylosis. The main front to the south has original columns and capitals; the staircase has been reconstructed and the architrave and pediment have been restored. The north side shows traces of medieval openings when the temple was part of the City Hall.

The Temple of Diana was built earlier than the Temple of Augustus, its twin, and is situated 48cm higher to the east of the Capitoline Temple. Although very similar to the other temple it differs in some details. When built into the Town Hall in the Middle Ages, only part of the original structure was preserved, including the back wall and part of the west elevation. Under the floor of the City Hall, remains of the foundations of the temple still exist. The remaining structures were restored in 1986.

The semicircular Roman theatre was built over the hill at the time of Augustus and now survives in a ruined state. The lower part of the auditorium is built in rock; the upper parts are partly lost and partly covered by later structures. Parts of the external walls and entrances also survive.

The amphitheatre was built outside the city boundary, to the north-east of the town. The building covers a total of 11,466m², measuring 132.45m by 105.96m, and the area extending to the sea is also part of the original layout of the site. There are 72 arches at the ground level. The basic

ground plan is based on a polycentric curve, not an ellipse, as is generally assumed. Like the amphitheatres of Trier and Cyzicus, the Pula example is built into the side of a low hill. This is somewhat rare among Roman amphitheatres; those of Rome, Verona, and El Djem are free-standing. On the western (sea) side there are four levels, rising to a height of 31m, but on the east (land) only the two highest are needed. The four exterior staircase towers embedded into the walls and providing access to the third and fourth levels are a unique feature of the Pula amphitheatre. They also supported the masts (*classarii*) from which the canvas screen (*velarium*) was stretched, to provide shelter from sun and rain for the spectators. The original structure was built in stone from the Roman quarry of Vinkurum, 7km from the town. Almost the entire exterior wall, an appreciable portion of the internal wall, the foundations, walls, and barrel vaulting supporting the auditorium, and the remains of the drainage system have survived. There is also a good deal of detailing still visible, such as parts of the roof band with its gutter and parapet and various ornamental and technical elements.

The cathedral is situated close to the sea north-west of the hill. The oldest church on this site, dated to the 4th century, was a small single-aisled building of rectangular ground plan. Next to it there was another small church of the early 5th century. In the late 5th century a larger three-aisled basilica (21m x 50m) with two rows of columns (11 per aisle) was built here, becoming the cathedral, which still retains features such as small stone-carved windows and various carved details of the first church construction. In the 8th and 9th centuries there were changes to the construction, including new mosaic floors, furniture, altar piece, and ciborium. At the rear of the church there was a 13th century chapel. In 1242 the Venetians set fire to the church and it was later rebuilt. In 1339 the roof fell in and in 1354 and 1379 the Genoese carried away the large bronze doors. Repairs were made after these damages and a new altar was consecrated in 1457. Bishop Altobello Averoldo (1497–1531) completed the reconstruction. The facade was tiled in 1600 and the new belfry was built from 1671 to 1797, using part of the stone seats of the amphitheatre. Modern restorations were made in 1884 and after a fire in 1923. The ciborium was removed in 1927 and its columns were placed in the new porch over the ancient sanctuary of St Thomas.

The Early Christian church of St Nicholas is situated on the north-west slope of the hill. It was built around 600 over a pre-existing Roman building and consisted of a single aisle (14.0m x 8.0m) oriented east-west. The composite capitals of the church probably came from another building. In the 9th century the furniture was remade. In 1583 the church was handed over to Greek immigrants, who introduced the Greek ritual and rebuilt the belfry. In the 17th and 18th centuries there were further modifications. In modern times there have been roof repairs in 1952 and structural works in the 1960s.

The Early Christian church of St Maria Formosa and the related convent are in the southern part of the town. The three-aisled basilica (19m x 32m) was built in the second half of the 6th century and was originally decorated in a similar manner to the churches of Ravenna. It was damaged by fire in 1242 during the Venetian attack on Pula. At the end of the 16th century the chapel was redecorated with frescoes. In 1547 Jacopo Sansovino replaced the marble columns with brick structures, the original columns being taken to St Mark's in Venice. There was serious damage in the 17th

century, when much of its stone was removed to renovate the City Hall in the Forum. After that only the south chapel, St Maria Carmelo, remained in use.

Management and Protection

Legal status

The Roman monuments (the temples, gates, triumphal arch, theatre, and amphitheatre) are the property of the City of Pula. The Cathedral is the property of the Roman Catholic Church in Pula. The church of St Nicholas is owned by the Serbian-Orthodox Church of Pula and Peroj. The church of St Maria Formosa is owned by the City of Pula, while parts of the north chapel are still imbedded in the privately owned houses on the site.

All properties nominated for inclusion to the World Heritage List are protected under the Law for the Protection of Cultural Monuments of the Republic of Croatia. The historic centre of Pula is protected by the decree of the Conservation Institute of Rijeka (1965) and is included in the Register of Cultural Property of the Republic of Croatia. All historic buildings and their remains within this area are nominated "cultural monuments." In addition, the Conservation Institute of Rijeka has passed special provisions for their protection. The amphitheatre is given the highest rank of architectural monument in the Republic of Croatia, and it is also specially mentioned in the Regional Planning Act of Croatia, the Urban Master Plan of the City of Pula, and the detailed Urban Plan for the Old Town of Pula.

Management

The management of the nominated properties is the responsibility of the agencies for the Protection of Cultural Property (Rijeka) of the Ministry of Culture of the Republic of Croatia (Zagreb). Management responsibility is also shared in relevant aspects by the Archaeological Museum of Istria in Pula, the Department for Education, Culture and Sport of the Region of Istria, and the Department for Regional Planning, Architecture and Environmental Protection of the Region of Istria. In July 1999 a new Conservation Section of the Agency for the Protection of Cultural Property was established in Pula. The management of the amphitheatre is directly under the responsibility of the Archaeological Museum of Istria in Pula.

In the past the historic monuments of Pula have been visited by some 500,000 visitors per year, of whom some 80% have been foreigners, but the number has been lower in recent years. In 1993 and 1996, the City of Pula organized architectural competitions for the rehabilitation and presentation of the areas of Portarata Square and the surroundings of the amphitheatre. The presentation of the Roman theatre and its surroundings will need due attention in the future. Most of the protected historic area of the Old Town of Pula is pedestrian, except for the area of the church of St Nicholas. As a result pollution from traffic has been much reduced; there are plans to increase the pedestrian area in order to improve the situation further. The area of Pula is not considered to be at high risk from seismic activity. However, there is a possibility of flooding in the lower parts of the town, and the church of St Nicholas and the chapel of St Maria Formosa will need protection against humidity.

The key monuments proposed for nomination are well documented, including photogrammetric, geodetic, and architectural records. This has been further complemented during recent research and study related to conservation and restoration works, including particularly the amphitheatre, the Roman temples and the Town Hall, the triumphal arch, and the remains of the Roman wall. The documentation also includes the historic records and earlier reports, which are available. All these records will facilitate monitoring of the state of conservation of the monuments.

Conservation and Authenticity

Conservation history

In 1809–18, the architect P Nobile was involved in the restoration and reconstruction of the temples in the forum area. There was another period of restoration in 1924, when the Temple of Augustus was rebuilt under the guidance of the architect G Brass, and again after World War II, in 1946–47, under the guidance of the architect F Franco. The last restoration work on this temple took place from 1983 to 1989, under the direction of A Krizmanić, based on an extensive archaeological-scientific study. This has guaranteed a good state of conservation of all parts of the temple, as well as providing for its presentation to the public.

The Triumphal Arch of the Sergii has survived in its integrity and conservation works are planned for the near future. The nearby remains of the Roman wall were partly reconstructed for purposes of presentation in 1994–96. The Gate of Hercules and the Porta Gemina are preserved with little intervention. From 1997 to 1999 some research was carried out on the site and the remains of the Roman wall were prepared for presentation. The remains of the Roman theatre were subject to research and documentation with some restoration in the 1970s, but the work needs to be continued in the future.

The amphitheatre was excavated between 1750 and 1810. Various restorations were undertaken in 1814–18, 1890–92, 1932–33, and 1936–42. From 1970 to 1980 conservation measures were carried out, and from 1984 to 1986 there was a restoration project, consisting of archaeological excavation and in-depth study, especially of the first-level circular corridor along the western part of the amphitheatre, resulting in the restoration of stone parapets and the reconstruction of the wooden fences. Parts of the stone staircases and walls of the first *menian* were rebuilt, the structures at the ground level were consolidated, and the ruined original structure of the south-west staircase tower was rehabilitated. For the parts that have been rebuilt the stone material was taken from the same quarry as the original, the forms of new elements have been made on the basis of archaeological evidence, and the authenticity of all original parts of the monument have been respected. The spaces that have resulted from these works have been used for the Archaeological Museum of Istria, and for other suitable purposes related to the current functions of the amphitheatre. There still remain works that need to be concluded and in order to eliminate any future hazard from earlier restorations, such as removing reinforced concrete slabs or corroded steel structures, replacing them with more appropriate elements.

Excavations were carried out on the site of the cathedral in the 1920s. Following some war damage the cathedral was restored in 1945–47 by the authorities of Trieste. The roof of

the church of St Nicholas was restored in 1998. St Maria Formosa was subject to restoration in the 1920s, in the period of Anglo-American administration immediately after the war, and again in the 1990s. The current works have focused on structural consolidation, restoration of the roof, repointing the brickwork, and conservation of stuccoes.

Authenticity

The historic town of Pula has been through many stormy periods in its history, including the ravages throughout the Middle Ages and war damage in the 20th century. However, some significant elements have survived from the Roman period, from the Middle Ages, and from later periods. The surviving monuments, and in particular the amphitheatre, the Roman temples, the triumphal arch, and the early Christian churches, have also suffered from these difficult times. Some of the modern interventions can also be debated. Nevertheless, they have retained their authentic historic material up to the present as part of their historical integrity.

The amphitheatre is relatively well preserved, particularly regarding its external wall and the staircase towers. Some recent restoration has involved restoration and partial reconstruction of some elements as part of the policy of reuse of the monument for museum purposes and for performances, which have traditionally taken place in the arena. The Temple of Augustus has also been subject to several restorations recently, but these can be seen principally as *anastyloses* and thus acceptable according to the Venice Charter. The triumphal arch and the Roman gates have retained their integrity. The remains of the Roman walls have been recently prepared for presentation, involving a certain amount of restoration.

The early Christian churches have been subject to a number of transformations as part of their fate. However, the elements that still survive to the present are certainly authentic. In many ways, the monuments express the true history of the site, and their wounds and problems are a reflection of the sufferance of the people.

As a conclusion, the monuments presented for inscription to the World Heritage List may be considered to pass the test of authenticity.

Evaluation

Action by ICOMOS

An ICOMOS evaluation mission visited the site in February 2000. ICOMOS also consulted its International Scientific Committee on Historic Towns and Villages.

Qualities

The monuments that have been listed for inscription represent the remains of an ancient Roman citadel, which itself was a special case in the conception of town planning. The plan emphasized the need to adapt the design criteria to the requirements of the site and its nature. As a result, the distribution of the monuments within the site was based not on rigid patterns but rather on "organic" arrangement: it has therefore a particular identity of its own. Unfortunately, the monuments have suffered serious destruction over the centuries and remain only fragments of the ancient Roman city.

Comparative analysis

The Mediterranean is rich in ancient Roman towns and settlements. Obviously, in this regard Pula is subject to a certain amount of competition. It is recognized that the Roman foundation, over an earlier settlement, has been adapted to the requirements of the natural site in a special manner, ie curving the street pattern of the early citadel to follow the coastline of the peninsula.

The previous nomination of the Pula amphitheatre to the World Heritage List was deferred for a comparative study of Roman amphitheatres and theatres. As a result of the comparative study, which has since been undertaken by ICOMOS, the Pula amphitheatre is not considered to correspond to the requirements of outstanding universal value, taking also into account the several amphitheatres that have already been inscribed. The same applies to the Roman theatre.

Brief description

The historic town of Pula was built upon an Illyrian settlement and it represents a rare example of a non-orthogonal (non-Hippodamian) urban layout in the Roman world. It is characteristic of Pula that it did not develop following the usual rigid layout of the Roman camps but resulted from an "organic" growth. The monuments include the Roman amphitheatre, temples, and triumphal arch, as well as early Christian churches, that remain as testimony of the ancient status of the place.

Recommendation

That the property should not be inscribed on the World Heritage List.

ICOMOS, September 2000